

KAMU DÜZENİNİN UNSURU OLARAK “DIRLİK VE ESENLİK” PERSPEKTİFİNDEN KOKU KİRLİLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER^(*)

Arş. Gör. Melike ÇOLAKOĞLU KAPLAN^(**)

Öz

Bu çalışmada öncelikle idare hukukunda kolluk faaliyetlerinin amacı olarak düzenlenen kamu düzeninin tanımı doktrin tartışmaları ile verilmeye çalışılmış; kamu düzeni-kolluk bağlantısına değinilmiş; kamu düzenini oluşturan unsurlardan biri olan “*dirlik ve esenlik unsuru*” açısından koku kavramı irdelenmiştir. Dirlik ve esenliğin idare hukuku açısından ne olduğu tanımlandıktan sonra çalışmada, kamu düzeni açısından idarenin bu unsuru nasıl ve hangi durumlarda sağlaması gerektiği tartışılmıştır. İdareye dirlik ve esenliğin sağlanması ile ilgili ne gibi görevler yüklediği mevzuatta yer alan düzenlemeler belirtilerek sıralanmıştır. Çalışmanın devam eden kısımlarında “*koku*” kavramının kamu düzeninin bir unsuru olan “*dirlik ve esenlik*” unsurundaki yeri tartışılmış; kokunun insanların yaşamlarını olumsuz yönde nasıl ve ne şekillerde etkileyebileceği güncel haberlere de değinmek suretiyle ele alınmıştır. Yapılan değerlendirmeye esas alınan güncel haber örneklerinde ortak noktanın kokudan rahatsız olan kişilerin bu konuda idareye başvurmaları ve bu başvuru sonucunda idareden sorunu çözmeye yönelik bir eylem beklemeleri olmuştur. Bu çerçevede, kokunun giderilmesinde mevzuat ile yetkili ve sorumlu kabul edilen idarece kayıtsız kalınması sebebiyle dirlik ve esenliğin bozulması hallerinde idarenin sorumluluğu açıklanmaya çalışılmıştır. İdarenin kusurlu ve kusursuz sorumluluğundan kısaca bahsedildikten sonra; konu özelinde dirlik ve esenliğin bozulmasının hangi kusur tipine sokulması gerektiği tartışılmıştır. Mevzuatta yer almış ve çalışmada belirtilen, idarenin kamu düzeninin bir unsuru olan “*dirlik ve esenlik*” unsuru yönüyle sıralanmış görevlerini yerine getirmemesi ve/veya ihmal etmesi sebeplerine dayanarak nasıl sorumlu olabileceği aktarılmıştır. Dirlik ve esenliğin bozulması sebebi ile ve özellikle de koku nedeniyle idareye karşı Danıştay’da açılmış birkaç örnek karar incelenmiştir. Kararlarda, idare çoğunlukla tazminata mahkûm edilmiş; mevzuatla kendisine yüklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmemesi sebebiyle sorumlu tutulmuş; sorumluluğu ise “*kusur sorumluluğu*” kapsamında değerlendirilmiştir. Son olarak çalışmada, kokunun insan hakları yönüyle değerlendirmesi yapılarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yansıyan bir uyuşmazlıkta, insanları rahatsız eden koku salınımını durdurmaya devlet aleyhine tazminat ödeme yükümlülüğü olduğuna ilişkin bir mahkeme kararı incelenmiş; idarenin koku hususunda ne kadar özenli davranması gerektiği, sağlık açısından tehlikeli olduğu, bilimsel ölçümlerle sınırdan kabul edilen kokuların engellenmemesi halinde kişilerin sağlığının da bozulabileceği, idarenin bu halde de sorumlu kabul edilmesinin gerekliliği belirtilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kamu Düzeni, Kolluk, Dirlik ve Esenlik, Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı, İdarenin Sorumluluğu, Koku Kirliliği, Sağlığın Korunması.

^(*) [Makalenin Dergiye Geliş Tarihi: 14.08.2024 - Makalenin Kabul Edildiği Tarih: 18.11.2024](#)
[DOI No: 10.54704/akdhfd.1533297](#)

^(**) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi / Ankara, Türkiye
[E-posta: melikeank.mc@gmail.com](mailto:melikeank.mc@gmail.com)
[Orcid Id: https://orcid.org/0000-0002-8567-3858](https://orcid.org/0000-0002-8567-3858)

EVALUATIONS ON ODOUR POLLUTION FROM THE PERSPECTIVE OF ‘VIBRANCY AND WELL-BEING’ AS ELEMENTS OF THE PUBLIC ORDER

Abstract

In this study, firstly, the definition of public order, which is regulated as the purpose of law enforcement activities in administrative law, is tried to be given with doctrinal discussions; the connection between public order and law enforcement is mentioned; the concept of odor is examined in terms of “the element of well-being and welfare”, which is one of the elements that constitute public order. After defining what well-being and welfare are in terms of administrative law, the study discusses how and in which cases the administration should provide this element in terms of public order. The duties assigned to the administration regarding the provision of well-being and welfare are listed by specifying the regulations in the legislation. In the following parts of the study, the place of the concept of “smell” in the element of “well-being and welfare”, which is an element of public order, is discussed; how and in what ways odor can negatively affect people’s lives is also discussed by touching on current news. In the current news examples that are taken as the basis for the evaluation, the common point is that people who are disturbed by odor apply to the administration on this issue and expect an action from the administration to solve the problem as a result of this application. In this context, the responsibility of the administration in cases where the state of health and well-being is disturbed due to the indifference of the administration, which is authorized and responsible by the legislation, in the removal of the odor has been tried to be explained. After briefly mentioning the faulty and flawless responsibility of the administration; it has been discussed which type of fault the damage to state of health and well-being should be classified under. It has been conveyed how the administration can be responsible based on the reasons for not fulfilling and/or neglecting its duties listed in terms of the “state of health and well-being” element, which is an element of public order and included in the legislation and specified in the study. A few sample decisions filed against the administration in the Council of State due to the damage to state of health and well-being and especially due to odor have been examined. In the decisions, the administration has mostly been sentenced to compensation; it has been held responsible for not fulfilling the duties and responsibilities assigned to it by the legislation; and its responsibility has been evaluated within the scope of “fault liability”. Finally, in our study, the evaluation of odor from a human rights perspective was made, and a court decision regarding the obligation to pay compensation to the state for not stopping the release of odors that disturbed people in a dispute that was reflected in the European Court of Human Rights was examined; the study was concluded by stating how careful the administration should be about odors, that they are dangerous to health, that if odors accepted as borderline by scientific measurements are not prevented, people’s health may also be damaged, and that the administration should be considered responsible in this case.

Keywords

Public Order, Law Enforcement, Peace and Well-being, Right to Respect for Private and Family Life, Responsibility of the Administration, Odor Pollution, Protection of Health.

Extended Abstract

From past to present, ensuring public order is the fundamental reason for the existence of the administration. If individuals in a society can live in peace and tranquility, with security of life, property and honor, and without being disturbed in every respect, it means that public order is maintained. The administration is the first and only authority in ensuring public order. This first and only authority, the administration, uses the public power granted to it through law enforcement authorities while ensuring public order. Many authors have discussed and tried to define public order in the doctrine. Authors have divided public order into subheadings in the classical and modern sense. In the classical sense, one of the subheadings of public order is peace and well-being. Peace and well-being can be defined as the people living in peace, away from chaos, or as people being away from odors or sounds that may disturb them, for example. Since odor affects both peace and well-being and general health, it is a matter directly related to public order. Preventing odors that are considered harmful to health as a result of measurements made with scientific techniques is important for the administration in order to protect general health. However, the controversial issue in terms of whether the administration should prevent or not is the odors that do not pose a health problem but disturb

people. The odor that bothers the person does not necessarily have to be a bad odor. Even a very pleasant odor that one has to constantly breathe can disturb people after a while. In this respect, the administration is obliged to prevent not only bad odors but also all odors that have the potential to disturb people within its authority. In our law, many duties and responsibilities are assigned to the administration in order to ensure the continuation of peace and well-being. The duties of the administration are clearly defined in the laws and regulations. If the administration does not fulfill its obligations in the matters specified in the legislation, its liability will come to the fore. The liability of the administration may be based on fault or it may be faultless. Failure to fulfill the duty specified in the legislation is based on the fault of the administration. The name of this defect is service defect. An administration that does not ensure public order, especially peace and welfare, has a service defect in this respect. The Council of State has examined whether the situation in question falls within the duty of the administration in the cases brought to it, and if such a responsibility is imposed on the administration in the legislation and the administration does not fulfill this responsibility, it has made the administration liable to pay compensation with faulty liability. Not only in our country but also in Europe, lawsuits have been filed regarding odor. In the application made to the European Court of Human Rights against the Romanian state for many reasons other than odor, a decision was made against the state. According to the decision, even if the applicants are convicts, they have the right to breathe clean air in the prison they are in. Even though the smell coming from the nearby garbage dump did not affect their health, they were disturbed and rightfully expected the management to do what was necessary in this regard. After the application, the state authorities claimed as a defense that there was no harm to the health of the convicts, that the necessary scientific measurements were made and that since the bad odor in question was not harmful to health, they did not need to do anything. With this decision, the Supreme Court refuted the misconception that the administration should only prevent odors if they are harmful to health. As a result, the administration is obliged to protect public order and therefore peace and well-being. In this respect, the administration is responsible for preventing everything that may cause the deterioration of peace and well-being. Even if the thing that disrupts peace and well-being is a pleasant odor, the administration has a duty in this regard. If the administration fails to fulfill its duties and responsibilities, it should be held responsible and compensation should be awarded.

GİRİŞ

Kişilerin toplu şekilde huzur ve güven içinde yaşamaları kamu düzeninin sağlanması ile mümkün olacaktır. Kamu düzenini ise idare, kolluk yetkisini kullanarak sağlayacaktır. Kamu düzeni klasik ve modern olmak üzere alt başlıklara ayrılmaktadır. Klasik anlayışta kamu düzeni; genel sağlık, güvenlik, dirlik ve esenlik unsurlarına ayrılmaktadır. Duman, toz, gürültü, koku gibi kişiyi devamlı şekilde rahatsız edecek bir etmenin bulunması kamu düzenini bozmaya yetmektedir. Kokunun güzel ya da kötü olması bir önem arz etmeksizin, insan hayatını derinden etkileme özelliğine sahip bir etmen olduğu söylenebilecektir. Kişilerin huzur ve sükûn içinde yaşayabilmeleri için idareye mevzuatla tanınan birtakım görevler yüklenmiştir ve bu görevlerin yerine getirilmediği durumlarda ilgili idare sorumlu kabul edilmektedir. Bu açıdan koku özelinde idareye pek çok görev ve sorumluluk yüklenmiştir. İdare bu görevlerini gereği gibi yerine getirmese, kamu düzenini sağlama görevinden uzaklaşmış olacak ve bu durumdan zarar gören kişilerce yargısal yollara başvurma hakkı doğacaktır. Tüm canlılar için yaşamın devamlılığını sağlamada en temel fonksiyon olan nefes almak-vermek zorunluluğunu temelden etkileyen koku kavramı, çalışmamızda idare hukuku yönüyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, koku kavramı, mevzuat bağlamında genelden özele sıralanmış, kokunun dirlik ve esenliği nasıl bozabile-

ceğine dair yaşamdan somut örnekler özelinde zarar gören kişilerce yapılan başvurulara yer verilmiş, son olarak da kamu düzenini koku açısından sağlayamayan idarenin ne gibi sorumlulukları olabileceği yargı kararları ışığında irdelenmiştir. Yargı kararları irdelendiğinde, bu konu hakkında ortaya çıkan uyumsuzlukların yerel mahkemelerde görülmesinin yanında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne de yansıtılmış bireysel başvurularda rastlanmıştır. Çalışmanın bütününde genellikle devletlerin yüksek mahkeme tarafından tazminat ödemeye mahkûm edilmiş tüm başvurular değil, konumuz özelinde koku unsuru ile ilgili olan bazı kararlara değinilmiştir.

I. KAMU DÜZENİ KAVRAMI VE UNSURLARI

A. KAMU DÜZENİ KAVRAMI

Toplu şekilde yaşayan insanlar, belli bir düzen ve intizam olmadan hayatlarını güvenli bir biçimde devam ettiremezler. Güven içinde yaşamak geçmişten günümüze toplumun en çok ihtiyaç duyduğu konuların başında gelmektedir. Bu güveni ise büyük ölçüde devlet sağlamaktadır. Güven ve düzen içinde yaşamak, devletin koyduğu kurallar ile oluşturulan bir hukuk sistemi çerçevesinde mümkün olmaktadır. Hukuk sistemi, kamu düzenini sağlayarak toplumun güven ve huzur içinde olmasını temin edecek kurallar içermelidir.

Kamu hizmeti kapsamında kamu düzeninin sağlanması devletin temel varlık sebebidir. Devlet, toplumun örgütlenmiş hali olduğu için kamuya hizmet etmekle yükümlü kabul edilmektedir¹. Birçok faaliyetin kamu hizmetine dönüştürülebileceği varsayıldığında; prensip olarak idarenin kolluk faaliyetinin kamu hizmeti olduğunu kabul etmek gereklidir².

Kişilerin düzen, güven ve barış içinde yaşama gereksinimleri kamu düzeni kavramını ortaya çıkarmıştır³. Kamu düzeni, olmadığında kamu yararını negatif anlamda etkileyen ve bozulmasının önlenmesi halinde ise kamu yararının gerçekleşeceği kabul edilen olgudur⁴. Diğer yandan kamu düzeni, "... *ammeye taalluk eden ve gayri muayyen menfaatlere müstenid bulunan nizam...*" dır⁵.

Kamu düzeni, kişilerin dış dünyadaki hal ve hareketleri ile ilgilenir, iç dünyaları ile ilgilenmez. Dış dünya kavramından, kamusal alanlar ve kamuya açık alanlar anlaşılabilir. Soyut anlamda ihmal yani dış dünyaya yansımaya bir eylem ile kamu düzeni bozulmayacaktır. Açıklanmamış fikirler, yalnızca kamu dü-

¹ Yıldırım Uluer, "Anayasa Hukukunda ve İdare Hukukunda Kamu Hizmeti", *Anayasa Yargısı Dergisi*, 15, (1998): 253.

² Aydın Gülan, "Kamu Hizmeti Kavramı", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 9, s.1-3 (1988): 151-153.

³ Ramazan Çağlayan, *İdare Hukuku Dersleri*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 282.

⁴ Metin Günday, *İdare Hukuku*, (Ankara: İmaj Yayınevi, 2017), 290.

⁵ Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, t.y.), 2: 1479.

zenini bozma ihtimalleri olması sebebi ile sınırlanamayacaktır⁶. Diğer yandan ahlaki ya da manevi nitelikte faaliyetlerin, maddi düzene ve esenliğe etki edip, toplumda karmaşa çıkarması halinde ise idare mevzuattan doğan müdahale yetkisini kullanabilecektir. Örnek olarak, müstehcen film, fotoğraf ya da bir kişinin toplum içerisinde müstehcen hareketlerde bulunması halinde de maddi düzen ve esenlik bozulmaktadır⁷. Böylesi durumlarda idare yetkisi ile sınırlı olarak, kanda yer alan yaptırımları kullanabilecektir. Burada ilgili idarece uygulanacak yaptırımlarda, yaptırımlar teorisinde geçerli olan “orantılılık ilkesi” gibi temel ilkeler dikkate alınmalıdır.

Toplumda kültür düzeyi, yaşam kalitesi ve ihtiyaçlar eş zamanlı ve doğru orantılı olarak artmakta ya da azalmaktadır. Bir diğer deyişle kültür düzeyi arttıkça, ihtiyaçların karşılanması beklentisi de beraberinde artmaktadır. Kişilerin kültür düzeyleri arttıkça yalnızca can ve mal güvenliklerinin sağlanması onlar için yeterli olmayacak; gürültü, toz, duman, koku vb. etmenlerden de korunma gereksinimleri doğacaktır⁸. Topluluk halinde yaşayan insanların güvenlik ve düzen içinde yaşamaları, iletişim kurdukları ortamlarda intizam olması ve kurdukları ilişkileri güvenle yürütmeleri kamu düzeninin mevcudiyetine bağlıdır⁹. Kısaca kamu düzeni kişilerin sağlıklı, güvenli ve huzurlu bir biçimde yaşamaları hali olarak tanımlanmaktadır¹⁰.

İdarenin asli ve en önemli görevlerinden biri kamu düzenini sağlamak ve korumaktır¹¹. Kamu düzeni denilen bu kavramın içinde yer alan kamu huzurunun korunması ve devamlılığının sağlanması ise kolluğun görevlerindedir¹². Kolluk, kabahat veya suç niteliği taşıyan ve kamuyu rahatsız eden, kamu düzeninin bozulmasına sebep olan davranışları izlemek ve önlemek amaçlarını haiz olan müdahaledir¹³.

İdare, kullanma yeteneğine haiz olduğu kolluk faaliyetleri ile kişilerin ve toplulukların kalabalık içindeki tavır ve faaliyetlerini denetleyebilir, ayrıca lazım geldiğinde onlara tanınan kişisel hak ve hürriyetleri kısıtlayabilir, hatta durdurabilir. İdare bu işlemleri, mevzuatın öngördüğü yetkilerle sınırlı olarak verdiği emir ve koyduğu yasaklarla gerçekleştirir¹⁴. Kısacası kamu düzeni bir yandan kişile-

⁶ A. Funda Çetindağ, “Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), 12.

⁷ Metin Kıratlı, “Koruyucu İdari Hizmetler”, (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1973), 33.

⁸ Adil Bucaktepe, “Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri”, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2008), 41.

⁹ Yıldızhan Yayla, *İdare Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2010), 36.

¹⁰ Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2019), 2: 478.

¹¹ Muhlis Öğütçü, “Çevre Kolluk İşlemleri”, (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000), 93.

¹² Kemal Gözler, “Sokak Düğümleri ve Hukuk”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Zabunoğlu Armağanı, (2011): 1.

¹³ Ahmet Fatih Özkan, “Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti”, *Ankara Barosu Dergisi* 4, (2009): 78.

¹⁴ Günday, *İdare Hukuku*, 289.

rin hak ve hürriyetlerini kullanabilmelerine olanak sağlarken, diğer yandan yine toplumun çıkarı doğrultusunda onların hak ve özgürlüklerini kısıtlayabilmektedir¹⁵. Örneğin; şiddet içeren ifade ve görsellerin olduğu iddia edilen bir televizyon programı hakkında verilen idari para cezasının iptali hakkında Danıştay'da başlatılmış davada Danıştay; *"ilgili mevzuatta şiddeti özendirici ve kanıksatıcı sahnelerin olmasının yeterli sayıldığı, herhangi bir yoğunluk ve sıklık sayısına ya da oranına yer verilmediğinin de açık olduğu; Bu itibarla, davacı yayın kuruluşunda yayınlanan "... " adlı dizinin ... tarihinde saat 20.00'de yayınlanan bölümünde yer alan iki sahnede geçen diyaloglar ve görsellerin "şiddeti özendirici veya kanıksatıcı" nitelikte olduğu anlaşıldığından bahisle tesis edilen dava konusu idari para cezasında hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır"*¹⁶. hükmünü kurarak idari para cezasını hukuka uygun bulan bölge idare mahkemesi kararını onamıştır. İdarenin kamu düzenini korumak adına şiddeti özendirici faaliyetleri engellemesi gerektiğini anladığımız bu kararda idare, kolluk yetkisini kullanarak bahse konu yayın hakkında idari yaptırım uygulamıştır.

Kamu düzeninin sağlanması idarenin kolluk faaliyetlerinin amacıdır. Bu açıdan kamu düzenini sağlama amacı gütmeyen kolluk faaliyetleri, amaç unsuru bakımından sakattır¹⁷.

B. KAMU DÜZENİNİN UNSURLARI

Kamu düzenine ait unsurlar Anayasa ve İdare hukuku açısından somutlaştırılmıştır. Tanımlarda, kamu güvenliğinin sağlanması, kamunun esenliği ve kamunun sağlığı olmak üzere klasik açıdan üç bileşen belirlenmiştir¹⁸. Ancak zamanla bu unsurlara yenileri eklenmiştir. Bu nedenle bu başlık altında klasik ve modern anlayışa göre kamu düzeni unsurları ele alınacaktır.

1. Klasik Anlayışa Göre Kamu Düzeninin Unsurları

a. Güvenlik

Kamu düzeni kavramının temel öğelerinden olan güvenlik, kişilerin halka açık veya kapalı alanlarda istedikleri gibi bulunmaları, hareket edebilmeleri, saldırıya uğramamaları, can ve mal güvenlikleri konusunda sıkıntı duymamaları demektir. İnsanların mallarına, vücut bütünlüklerine ya da ırzlarına karşı herhangi bir tehdit ya da tehlike olmaması durumu güvenlik anlamına gelmektedir¹⁹.

¹⁵ Hülya Çelik Şeşen, *Kamu Düzeni Kavramının Dirlik ve Esenlik Unsuru*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), 16.

¹⁶ D13.D, 02.07.2022, E.2024/751, K. 2024/3024. Lexpera, Erişim tarihi: 24.10.2024.

¹⁷ Emre Soyer, "Sağlık Kamu Düzeni Bağlamında Gıda Güvenliği", (Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2016), 10.

¹⁸ Özkan, "Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti", 77.

¹⁹ R. Cengiz Derdiman, "Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (I)", *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, s.3, (1997): 107.

Can güvenliği kavramı vücut bütünlüğü ile ırzın da korunmasını kapsarken; mal güvenliği yalnızca mülkiyet hakkının değil, kişide mevcut olan tüm malların saldırılardan korunmasıdır²⁰. Maddi anlamda huzurlu olunması ise asayiş kelimesini nitelemektedir.

Kamu düzenini oluşturan öğelerden güvenlik, eski mevzuatımızda "emniyet" veya "emniyet ve asayiş" terimleri ile ifade edilmiştir. Güvenlik, kişilerin yol, park, meydan gibi umumi veya tiyatro, cafe, otel gibi umuma açık yerlerde saldırıya, zorlamaya, itilip kakılmaya, kazaya ve engellenmeye (durdurulma, bekletilme, alıkonma) uğramadan dolaşmaları veya bulunmaları, can ve malları için hiçbir zaman endişe duymamaları ve bu yönde inanç ve kanaat sahibi olmalarıdır²¹. Örnek olarak; hız sınırı koyulması trafik güvenliğinin sağlanması açısından kamu düzenine ilişkin bir tedbirdir²². Güvenlik nedeniyle çalışma izninin iptal edilmesinden dolayı dava açan bir kişi hakkında ilk derece mahkemesi; "her ne kadar, bir dini yaymak olarak tanımlanabilecek misyonerlik, mevzuatımızda suç olarak kabul edilmemekle birlikte, davacının ikamet ve çalışma iznine istinaden ülkemizde bulunduğu, Devletin hükümranlık hakkına dayalı olarak verilen bu izinlerin, ülke menfaatleri aleyhine, milli güvenlik ve kamu düzenini bozacak şekilde, çalışma izni kapsamı dışında, belli bir dinin temsilcisi veya din adamı olarak çalışmak üzere kullanılmayacağı açık olduğu; öte yandan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan ülkemizde, din ve vicdan hürriyeti çerçevesinde, herkesin dini ve inançları doğrultusunda ibadetlerin serbestçe yapma hakkına sahip ise de, davacının din adamı gibi faaliyette bulunduğu ve şirketi adına alınan taşınmazda turistik tesis adı altında Kilise inşa edecekleri yönünden yerel basına yansıyan haberlerle, kamu düzeninin ve toplumun huzurunun bozulmasına neden olduğu görüldüğü" ifadeleri ile misyonerlik faaliyetinin kamu düzenini bozabilme ihtimali kapsamında değerlendirildiğini ve bu sebeple çalışma izninin iptalinin hukuka uygun olduğunu belirtmiştir. Ancak Danıştay bahse konu kararı bozmuş; "milli güvenliği ve kamu düzenini olumsuz yönde etkilemediği sürece mevzuata aykırı olduğundan söz edilemeyecek bir faaliyet nedeniyle davacıya ait çalışma izninin iptal edilmesinde hukuka uyarlık bulunmamaktadır." ifadeleri ile idarenin ancak milli güvenlik ve kamu düzenini bozabilecek nitelikteki faaliyetler sebebiyle yetkilerini kullanması gerektiğine hükmetmiştir²³.

b. Dirlik ve Esenlik (Sükûn)²⁴

Selâmet ve intizam kelimelerinin yerine kullanılan dirlik ve esenlik kavramları; toplumun düzenini bozacak düzensizliklerin engellenmesi, toplumun kaos

²⁰ Yayla, *İdare Hukuku*, 39.

²¹ Lütfi Duran, *İdare Hukuku Ders Notları*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982), 254.

²² Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 479.

²³ DİİDK, 28.01.2015, E. 2013/797, K. 2015/126. Lexpera, Erişim Tarihi: 24.10.2024.

²⁴ Bazı yazarlara göre "Dirlik ve Esenlik" kavramı "Sükûn" olarak adlandırılmaktadır. Bkz. Bucaktepe, "Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri", 47.

ve karmaşadan korunması anlamına gelmektedir²⁵. Kamu huzurunun temeli, kamu düzenidir. Huzurun bozulmasına neden olan düzensizlik ve karışıklıklar maddi düzeni bozan sebeplerin en somutudur²⁶.

Kolluğun, korunmasını sağlamakla yükümlü olduğu dirlik ve esenlik; dış dünyanın ve maddi düzenin parçasını oluşturan maddi esenliktir²⁷. Esenlik kavramının bir toplumda hangi durumlarda bozulacağı ise olaya, meydana geldiği yere (toplumun sosyo-kültürel düzeyine) ve saate göre bile değişebilmektedir²⁸. Örneğin bataklıktan gelen koku, bölgede artan sinekler ya da gece geç vakitte yüksek sesle müzik açılması dirlik ve esenliği bozabilecek durumlar olarak sayılabilir²⁹. Bu örneklerden yola çıkacak olursak; büyük bir eğlence merkezinin ya da gece kulübünün, gece açılış zamanlarının düzenlenmesindeki sebep; kamunun dirlik ve esenliğini korumak olacaktır³⁰. Bir ilde artan intihar vakalarının kamu düzenini bozduğundan bahisle, kamu düzenini korumakla yükümlü olduğu belirtilen valiliğin yaptığı görevlendirmenin iptali hakkında Danıştay'da görülen davada mahkeme; *“umuma açık yerlerde meydana gelen intihar olaylarının, toplumun dirlik ve esenliğini olumsuz etkilemek ve güvenliği tehdit etmek suretiyle kamu düzenini bozduğundan, ildeki kamu düzenini sağlamakla görevli valinin, intihar olaylarını önlemek amacıyla gereken tedbirleri almasının kaçınılmaz olduğu, kolluk personelinin kamu düzenini tehdit eden bu olaylara müdahale sırasında insan psikolojisi konusunda uzman personel ile desteklenmesi, olayın en kısa zamanda ve kamu düzenini en az etkileyecek şekilde sonlandırılması için önem arz ettiği...”* ne hükmetmiştir³¹. Bahse konu karardan valiliğin dirlik ve esenliği korumakla yükümlü olduğu ve kamu düzenini korurken kolluktan yardım almasının kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır.

Sağlık ile esenliği koruyan kolluk hizmetleri, aynı zamanda kişilerin birbirlerine güven duymalarını da sağlayarak daha huzurlu bir toplum oluşmasına zemin hazırlayacaktır³². Aşırı gürültünün ya da karışıklığın olmaması; ses, görüntü ve koku açısından rahatsızlık duyulmaması halleri yaşamın katlanabilir olmasını da beraberinde getirecektir³³. Günün herhangi bir saatinde rahatsız edilmek, sı-

²⁵ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023), 622.

²⁶ Özge Okay Tekinsoy, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011), 41.

²⁷ Ögütçü, “Çevre Kolluk İşlemleri”, 98.

²⁸ Bucaktepe, “Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri”, 49.

²⁹ Soyer, “Sağlık Kamu Düzeni Bağlamında Gıda Güvenliği”, 22.

³⁰ Pierre Moor, *Droit Administratif*, Vol 1., 2 éd, Berne, 1994, p. 393. Akt. Ögütçü, “Çevre Kolluk İşlemleri”, 98-99.

³¹ D5.D, 13.10.2015, E. 2015/2433, K. 2015/7857. Lexpera, Erişim Tarihi: 24.10.2024.

³² Derdiman, “Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (I)”, 108.

³³ Bucaktepe, “Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri”, 47.

kıntı verecek ölçüye erişen koku, toz, duman ya da sese maruz kalmak, kişilerin dinlenme hürriyetlerinin bozulması ile yakından alakalıdır³⁴.

Kamu esenliği, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği ile mücadele gibi ulusal ve uluslararası gereklilikler çerçevesinde çevreden gelebilecek olumsuz etkileri önlemek ya da azaltmak amacıyla yapılan mevzuat bazındaki düzenlemeler sebebiyle günümüzde oldukça önem kazanmıştır.

c. Genel Sağlık

Bireylerin ayrı ayrı hastalıklardan korunması değil, tüm toplumun salgın ve bulaşıcı hastalıklardan korunması anlamındaki genel sağlık, kişilerin beden ve ruhen tam anlamıyla bir iyilik hali içinde olmaları demektir³⁵. Örneğin yiyecek, içecek vb. maddelerin sağlığı bozmayacak şekilde üretilmesi, dağıtılması ve bunun denetlenmesi bir diğer ifadeyle gıda güvenliğinin sağlanması kamu düzeninin gereklerindedir³⁶.

Konumuz kapsamında ele aldığımız koku ve sebep olduğu etkiler, halkın sağlığını etkileyen başkaca bir konu olan çevre sağlığı ile ilgilidir. Çevre sağlığı, kişilerin sağlığı ile çevre kapsamındaki unsurların birlikte korunmasını, bu unsurlarda sağlık açısından kusur bulunması halinde hafifletilmesini ya da azaltılmasını amaçlar³⁷.

2. Modern Anlayışa Göre Kamu Düzeninin Unsurları

a. Kamusal Estetik

Toplum ihtiyaçlarının zaman içerisinde değişim göstermesi, ihtiyaçların artması; sanayii, teknoloji gibi hızlı değişimin olduğu alanlarda değişimin yarattığı toplum üzerindeki olumsuz etkiler kamu düzeninin korunmasında yeni kavramların doğmasına sebep olmuştur.

Ekonomi, çevre ve etik gibi konulara ek olarak kamu estetiğinin sağlanması ve korunması kamu düzeninin sağlanması açısından kamusal estetik kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kamusal estetiğin korunması yoluyla kamu düzeninin korunmasında temel amaç, şehirlerde meydana gelen nüfus artışı, barış ve huzur içinde yaşama arzusu gibi kamu düzeni kavramına farklı bir perspektiften bakılması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir³⁸.

Klasik anlayıştaki kamu düzeni kavramlarında olduğu gibi kamu düzeninin bozulmasına bir anda neden olmayan, daha uzun vadede etkilerini gösteren bu

³⁴ Ezgi Palas, "İdarenin Kolluk Faaliyetlerinden Doğan Sorumluluğu ve Gelişimi", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014), 22.

³⁵ Duran, *İdare Hukuku Ders Notları*, 255.

³⁶ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 479.

³⁷ Öğütçü, "Çevre Kolluk İşlemleri", 100.

³⁸ Selman Sacit Boz, "The Concept Of Public Aesthetics From Environmental Law", *International Journal of Environmental Trends (IJENT)* 6, s.2, (2022): 96.

unsur, estetik silüetini korunması ve gözetilmesi durumlarını içermektedir³⁹. Kolluk makamlarının, ortak kullanıma açık yerlerde estetik açıdan hoş olmayan durumlara müdahale etmesi kamusal estetik kavramının bir sonucudur⁴⁰.

b. Genel Ahlak

Kamu düzeni; dışardan bakıldığında görülemeyen ve kişilerin iç dünyalarındaki var olan ahlak algıları ile ilgilenmemektedir. Kişilerin ahlak algılarının dışa vurumu olan davranışlarının, toplum düzenini bozmaması adına; genel ahlak unsuru, kamu düzeni kavramı içerisinde yer almaktadır. Toplumun büyük çoğunluğu tarafından belirli bir zamanda kabul görmüş ahlak kurallarının bütününe genel ahlak adı verilmektedir⁴¹. Örneğin bir sinema filminin ahlak dışı kabul edilerek yasaklanması, kamu düzeninin genel ahlak kıstasından ileri gelmektedir⁴².

Ahlaki anlamda düzen yokluğu; kamu düzenini gerçek ve ciddi anlamda tehdit ediyor, bu tutum ya da davranış tehlikeli bir hal alıyor ve ardından girişimlere dönüşüyorsa, ancak bu durumda kolluk yetkileri kapsamında müdahale edilebilir hale gelecektir⁴³. Anayasanın pek çok yerinde genel sağlık ve genel ahlak terimleri bir arada kullanılmış, kamu düzeni ile doğrudan bağlantılı kabul edilmişlerdir⁴⁴.

c. İnsan Onuru

İnsan onuru ve insan hakları mevzubahis olduğunda kamu düzeni kavramı da beraberinde gelmektedir. İnsan haklarının olduğu yerde bunların korunması ve gözetilmesi açısından kamu düzeninin olması şarttır. İnsan hakları ve insan hakları kavramlarının bir ülkede gerçekten uygulanıp uygulanmadığı o ülkenin kamu düzeni kavramına bakış açısı ile doğrudan ilişkilidir⁴⁵.

Türk hukukunda insan onuru kavramı Anayasa’da kendisine yer bulmuştur. 17. maddenin 3. fıkrasında; “*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.*” ifadeleri ile insan onurunun korunması gerekliliği ifade edilmiştir. Diğer yandan Anayasa’nın 5. maddesinde “*Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve*

³⁹ Çelik Şeşen, *Kamu Düzeni Kavramının Dirlik ve Esenlik Unsuru*, 23.

⁴⁰ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 480.

⁴¹ Akyılmaz, Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 625.

⁴² Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 480.

⁴³ Bucaktepe, “Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri”, 57.

⁴⁴ Bucaktepe, “Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri”, 51.

⁴⁵ Selman Sacit Boz vd., *İdare Hukuku Açısından Kamu Düzeni Unsurları*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 290.

manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır." ifadeleri ile sosyal devletin temel amaçları arasında kişinin insan onuruna yakışır bir hayat sürmesini sağlamasına yer verilmiştir⁴⁶. Fransız Danıştay'ın 1995 yılında vermiş olduğu bir karar neticesinde insan onurunun, kamu düzeninin bir parçasını oluşturduğu, korunması için kolluk yetkilerinin kullanılabilmesi kabul edilmiştir⁴⁷. Türkiye'de insan onurunu korumak amacıyla kişi ve kurumların faaliyetlerine kolluk ile müdahale edilmesinin örneklerinden birisi radyo ve televizyon sektöründe yer almaktadır. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un yayın ilkelerini içeren 8. maddesinin ç bendinde; "*İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içerebilir.*" ifadeleri ile insan onuruna saygılı olunması temel ilkelere kabul edilmiştir. Kanunda insan onurunun korunmasına yönelik ilkelere uymayan programlar için idari yaptırım uygulanabileceği de kabul edilmiştir.

Sosyal devletin temel görevlerinden biri olarak, devletin kişilerin insan onuruna yakışır şekilde bir hayat sürmelerini sağlaması gerekmektedir. Konumuz özelinde devlet, insan onuruna yakışmayacak nitelikteki, kişileri rahatsız edebilecek örneğin çöp ya da kanalizasyon kokularını önlemekle yükümlüdür.

d. Bireylerin Kendisine Karşı Korunması

Kişinin güvenliğinin ve sağlığının kendisine karşı korunması kamu düzeninin unsurlarından biridir. Örneğin kişilerin otomobil ya da motosiklet kullanırken gereken önlemleri almasını (emniyet kemeri, kask, ...) zorlamak, Fransız idare hukukunda kişilerin kendilerine karşı korunması olarak açıklanmış ve bu çerçevede bireylerin kendilerine karşı korunmasının kamu düzeninden olduğu ve bu tip zorlamaların hukuka uygun olduğu kabul edilmiştir⁴⁸. Bu nedenle, çevre sorunlarının yol açtığı, konumuzla bağlantılı olarak koku kirliliğine neden olan birçok olay aynı zamanda farklı fizyolojik sebeplerle kişilerin yaşam hakkını etkileyebilecek sonuçlar doğurabilecektir. Örneğin çöp döküm alanında yer alan çöplerin metan gazı oluşturarak patlamasında meydana gelen can ve mal kaybından, ilgili idarece çöp döküm alanının olası yangın tehlikesine karşı alınacak tedbirlerin alınmaması nedeniyle tazminat sorumluluğu olmasının yanında ilgili kamu görevlisinin cezai sorumluluğu da doğabilecektir⁴⁹.

Anayasa madde 13 ile kişi hak ve hürriyetlerinin hangi şartlar altında sınırlandırılacağı belirlenmiştir. Bu anlamda idare kolluk gücü ile kamu düzenini koruma amacı doğrultusunda kişi hak ve hürriyetlerini sınırlarken ölçülü davran-

⁴⁶ Okay Tekinsoy, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*, 139.

⁴⁷ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 481.

⁴⁸ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 482.

⁴⁹ D1.D, 24.02.2010, E. 2010/123 K. 2010/320. Lexpera, Erişim Tarihi: 18.09.2024

makla yükümlüdür. Diğer yandan idarenin kamu düzenini sağlama amacı doğrultusunda, örneğin bireyleri kendilerine karşı koruma noktasında, kolluk gücü ile her olaya müdahale etmesi halinde demokratik toplum düzeni bozulabilecektir⁵⁰.

II. DİRLİK VE ESENLIK KAVRAMI

A. GENEL OLARAK DİRLİK VE ESENLIK KAVRAMI

Toplumun, dirlik, esenlik içinde ve huzurla yaşaması, kişilerin dışarıdan gelebilecek düzen bozucu durumlara, karmaşaya karşı korunması ile mümkün olur. Konumuz özelinde, hayatın seyrini bozacak düzeyde gürültü, koku, toz, ışık gibi durumların bulunmaması, dirlik ve esenliğin sağlandığı anlamına gelecektir.

Dirlik ve esenliğin kapsamına halk arasında, karmaşa çıkarabilecek tüm olaylar dahil edilmektedir. Dünyanın gelişmesi, değişmesi ve küreselleşmesi sebebiyle dirlik ve esenliği bozabilecek durum sayısı da gün geçtikçe artmaktadır⁵¹.

İdare alması mümkün hukuki tedbirler ile dirlik ve esenliğin bozulmasını önlemek, toplumsal hayatı tehdit eden durumları yok etmek ve bu tehlikelerle toplum arasındaki izolasyonu sağlamakla yükümlüdür⁵². Örneğin Danıştay bir kararında, pıdrecinin bacasına kurum tutucu taktırmaması nedeniyle idarece işyerinin kapatılması yaptırımının uygulanması sonucunda bahse konu bu kapatma işleminin yerel mahkemece iptal edilmesi kararını bozmuştur. Yerel mahkeme kararında, pide fırınının küçük olması ve bilirkişi incelemesi sonucu kurum tutucu takılması zorunluluğu olmadığına dair karar vermişse de Danıştay, idarenin İl Hıfzıssıhha Kurulu kararı gereğince, kolluk yetkisi kapsamında hukuka uygun olarak yaptırım uyguladığı gerekçesiyle yerel mahkeme kararını bozmuştur⁵³.

Danıştay başka bir kararında, bir fabrikanın bacasından çıkan dumanın havayı kirletmesi nedeniyle idarenin yapmış olduğu işlemi iptal eden yerel mahkeme kararını aynısıyla;

“Çevre Kanunu uyarınca ceza verilebilecek olması, belediyenin 3194 sayılı Kanununun 40. ve 42. maddesinden doğan yetkisini ortadan kaldırmadığı gibi anılan maddelerde bu yetkinin kullanılabilmesi için fabrika bacasında herhangi bir fiziki eksikliğin bulunduğu, standartlara uygun olarak yapılmadığı yönünde bir tesbit yapılması koşulu da getirilmediğinden, İdare Mahkemesince, İmar Kanunu hükümlerine göre idari para cezası verilmesini gerektirecek durum bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmesinde hukuka uyarlık görülmemiştir⁵⁴.” ifadeleriyle bozmuştur.

⁵⁰ Palas, “İdarenin Kolluk Faaliyetlerinden Doğan Sorumluluğu ve Gelişimi”, 38.

⁵¹ Çelik Şeşen, *Kamu Düzeni Kavramının Dirlik ve Esenlik Unsuru*, 25-27.

⁵² Müslüm Akıncı, *Danıştay Kararları Işığında İdarenin Gözetim ve Denetim Görevi*, (İstanbul: Legal Yayınevi, 2017), 127.

⁵³ D8.D, 14.11.1988, E. 1987/303, K. 1988/855, KY.

⁵⁴ D6.D, 02.06.2003, E. 2002/2363, K.2003/3420, KY.

Mahkeme kararlarından da anlaşılacağı üzere, kamunun rahatlığının korunması ve huzur ortamının sağlanması; gürültü, koku, duman, toz ya da benzeri çevresel faktörlerden kişinin huzurunun bozulmasının engellenmesi anlamına gelmektedir. Karışıklığın ve kaosun giderilmesi, klasik anlamdaki kamu düzeninin korunmasının temel öğelerindedir⁵⁵.

Günümüzde, kamunun rahatlığının korunması ve huzur ortamının sağlanması; gürültü, koku, duman, toz ya da benzeri çevresel faktörlerden kişinin huzurunun bozulmasının engellenmesi konusundaki değerlendirmelerde, istinaf mahkemesinin, somut olayın verilerini tüm yönleri ile ele aldığı söyleyebiliriz. Örneğin İstanbul Bölge İdare Mahkemesi bir kararında aynıysıyla⁵⁶, “... Modern ve sağlıklı bir çevrede yaşamak her vatandaşın en temel haklarından olduğu, yeraltı çöp konteynerlerinin maksadının çöpleri yerin altında depolayarak çöplerin yerüstünde çevreye yayılmalarını engellemek olduğu, konteynerlerin ise teknolojilerinin eski ve bozuk olduğunun görüldüğü, bu nedenle verimli olmadığı gibi sağlıksız bir ortam oluşturduğu, konteynerlerin bulunduğu sokağın dar olduğu ve başkaca alternatif alanın kullanılabileceği anlaşıldığından dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır” gerekçesiyle işlemin iptaline karar veren ilk derece mahkemesi kararının, kaldırılmasını gerektirecek nitelikte bulunmadığından istinaf talebinin reddine karar vermiştir.

B. TÜRK MEVZUATINDA “DİRLİK VE ESENLİK” KAVRAMININ DÜZENLENDİĞİ BAZI ÖRNEKLER

1. Yasal Düzenlemeler

a. Anayasa

Anayasanın 5. maddesinde; “Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” ifadeleri ile toplumun huzur, refah ve mutluluğunu korumak devletin temel amaç ve görevleri arasında belirtilmiştir.

b. İl İdaresi Kanunu

Kanununun 11. maddesinin c bendinde; “İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindedir. Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır.

⁵⁵ Palas, “İdarenin Kolluk Faaliyetlerinden Doğan Sorumluluğu ve Gelişimi”, 90.

⁵⁶ İstanbul BİM, 6. İDD, 06.05.2019, E. 2019/748, K. 2019/759. Lexpera, Erişim Tarihi: 17.09.2024.

Vali, kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da bozulacağına ilişkin ciddi belirtilerin bulunduğu hâllerde on beş günü geçmemek üzere ildeki belirli yerlere girişi ve çıkışı kamu düzeni ya da kamu güvenliğini bozabileceği şüphesi bulunan kişiler için sınırlandırabilir; belli yerlerde veya saatlerde kişilerin dolaşmalarını, toplanmalarını, araçların seyirlerini düzenleyebilir veya kısıtlayabilir ve ruhsatlı da olsa her çeşit silah ve merminin taşınması ve naklini yasaklayabilir.” şeklinde bir düzenleme yapılarak dirlik ve esenlik kavramına yer verilmiş ve valinin bu kapsamda neler yapabileceği belirtilmiştir.

Kanunun 32. maddesinde kaymakamların görev ve yetkileri düzenlenmiştir. İlgili maddenin ç bendinde ise *“İlçe sınırları içinde huzur ve güveniğin, kişi dokunulmazlığının tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi kaymakamın ödev ve görevlerindedir. Bunları sağlamak için kaymakam gereken karar ve tedbirleri alır.”* ifadeleri ile kaymakama dirlik ve esenliği koruma konusunda verilen görevler sıralanmıştır.

c. Belediye Kanunu

Kanunun 38. maddesinde belediye başkanının görev ve yetkileri sıralanmıştır. m bendinde belediye başkanı; *“Belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak”* la görevlendirilmiştir.

57. maddede ise *“Belediye hizmetlerinin ciddi bir biçimde aksatıldığı ve bu durumun halkın sağlık, huzur ve esenliğini hayati derecede olumsuz etkilediğinin İçişleri Bakanlığının talebi üzerine yetkili sulh hukuk hâkimi tarafından belirlenmesi durumunda İçişleri Bakanı, hizmetlerde meydana gelecek aksamanın giderilmesini, hizmetin özelliğine göre makul bir süre vererek belediye başkanından ister. Aksama giderilemezse, söz konusu hizmetin yerine getirilmesini o ilin valisinden ister.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Valiler, kaymakamlar ve belediye başkanları yukarıda sayılan görevleri yerine getirirken yetkilendirilmiş kolluk organları ile çalışmaktadırlar.

Kanun 51. maddesinde zabıtalara görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Maddeye göre zabıtalara; *“beldede esenlik, huzur, sağlık ve düzenin sağlanmasıyla görevli olup bu amaçla, belediye meclisi tarafından alınan ve belediye zabıtası tarafından yerine getirilmesi gereken emir ve yasaklarla bunlara uymayanlar hakkında mevzuatta öngörülen ceza ve diğer yaptırımları uygular.”*

Belediye Kanunu’na göre kolluk; mevzuatta yer verilen emirleri yerine getirmekle, emirlere uymakla, denetimleri mevzuatta belirtilen şekillerde yapmakla, ihtar verme veya yaptırım uygulamakla yükümlüdür⁵⁷.

⁵⁷ R. Cengiz Derdiman, “Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (II)”, *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, s .4, (1997): 52.

Diğer yandan belediyeler bahse konu kanunun 14. maddesine göre; “İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları, sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır.” Ayrıca 15. maddeye göre ise; “Katı atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri kazanımı, ortadan kaldırılması ve depolanması ile ilgili bütün hizmetleri yapmak ve yaptırmak.” ile belediyeler yükümlü kılınmıştır.

d. Emniyet Teşkilatı Kanunu

Kanunun 9. maddesinde “idari polis, içtimai ve umumi intizamı temin etmekle mükellef olan kısımdır.” düzenlemesi ile dirlik ve esenlik kavramının devamı için idari polisin görevli olduğu belirtilmiştir. Kanunda polisler üç ayrı gruba ayrılmış, bu gruplardan idari polise ise dirlik ve esenliği koruma görevi verilmiştir.

e. Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

Kanun 1. Maddesine göre “Polis, asayiş amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın arz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin eder.” Hükümden polis teşkilatının, kamunun dirlik ve esenliğini korumakla görevli olduğu anlaşılmaktadır.

f. İmar Kanunu

Kanun 40. maddesinde diğer mevzuat hükümlerinden farklı olarak dirlik ve esenlik kavramının içeriği ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır. Maddede, “Arsalarda, evlerde ve sair yerlerde umumun sağlık ve selametini ihlal eden, şehircilik, estetik veya trafik bakımından mahzurlu görülen enkaz veya birikintilerin, gürültü ve duman tevlideden tesislerin hususi mecra, lağım, çukur, kuyu; mağara ve benzerlerinin mahzurlarının giderilmesi ve bunların zuhuruna meydan verilmemesi ilgililere tebliğ edilir.” hükmüyle hangi durumlarda kamunun dirlik ve esenliğinin bozulabileceği belirtilmiştir.

2. Düzenleyici İşlemler

a. Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Hakkında Yönetmelik

Bu Yönetmeliğin çıkarılma nedeni yönetmeliğin 1. maddesinde belirtildiği üzere “kokuya sebep olan emisyonların kontrolüne ve azaltılmasına yönelik idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir.” Dirlik ve esenlik kavramının tanımı yapılırken kötü kokunun ve dumanın da dirlik ve esenliği bozabilecek nitelikte

olduğu kabul edildiği için bu yönetmeliğin de dirlik ve esenliğin devamının sağlanması için uygulandığı aşıkardır.

b. Atık Yönetimi Yönetmeliği

Yönetmeliğin 5. maddesinde genel ilkeler sayılmıştır. İlgili maddenin 1. fıkrasının ç bendindeki “*Atıkların kaynağında ayrı toplanması, geçici depolanması, taşınması ve işlenmesi sırasında su, hava, toprak, bitki, hayvan ve insanlar için risk yaratmayacak, gürültü, titreşim ve koku yoluyla rahatsızlığa neden olmayacak, doğal çevrenin olumsuz etkilenmesini önleyecek ve böylece çevre ve insan sağlığına zarar vermeyecek yöntem ve işlemlerin kullanılması esastır.*” düzenlemesi ile toplumun rahatsız olmasının önlenmesi amaçlanmıştır ve bu şekilde kamunun dirlik ve esenliği de bozulmamış olacaktır.

c. Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetim Yönetmeliği

Yönetmelikle “*hava kirliliğinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini önlemek veya azaltmak için hava kalitesi hedeflerini tanımlamak ve oluşturmak, tanımlanmış metotları ve kriterleri esas alarak hava kalitesini değerlendirmek, hava kalitesinin iyi olduğu yerlerde mevcut durumu korumak ve diğer durumlarda iyileştirmek, hava kalitesi ile ilgili yeterli bilgi toplamak ve uyarı eşikleri aracılığı ile halkın bilgilendirilmesi*” amaçlanmıştır. Bahse konu yönetmelik ile “Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği” yürürlükten kalkmıştır. Yönetmelikte bakanlık, il çevre ve orman müdürlerinin hava kalitesini, yönetmelikte yer alan teknik metotlarla ölçmesi gerektiği belirtilmiştir. Hava kirliliği ile mücadele hususunda Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İl Çevre ve Orman Müdürlüklerinin sorumluluğunun olduğu bu maddeden anlaşılmaktadır. Ayrıca yönetmelikte valiliklere de kimi idari yaptırım yetkileri tanınmıştır.

d. Radyoaktif Atık ve Kullanılmış Yakıt Yönetimi Yönetmeliği

Bahse konu yönetmelikle kullanılmış yakıt ve radyoaktif atıkların çevreye salınamayacağı belirtilirken, “*Çalışanlar, halk, çevre ve gelecek nesiller üzerindeki etkilerinin kabul edilebilen düzeylerden fazla olmaması için yetkilendirilen kişi tarafından gerekli önlemler alınır.*” ifadeleri ile idarenin yükümlülüğü belirlenmiştir.

e. Belediye Zabıta Yönetmeliği

Yönetmeliğin 10. maddesinde belediye zabıtasının görevleri sıralanmıştır. Maddede belediye zabıtası “*Belediye sınırları içinde beldenin düzenini, belde halkının huzurunu ve sağlığını korumak amacıyla ilgili mevzuatta, belediye zabıtasınca yerine getireceği belirtilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.*” ile yetkili kılınmıştır. Bahse konu yönetmelik zabıtaların dirlik ve esenliği koruma hususunda doğrudan yetkili olmasını sağlamaktadır.

C. DİRLİK VE ESENLİK- GENEL SAĞLIĞIN KORUNMASI KAPSAMINDA KÖTÜ KOKU

Yaşayan varlıkların ve en başta da insanların yerine getirdikleri eylemler nedeniyle havada, toprakta ya da suda doğal kabul edilmeyen kimi değişimler yaşanmaktadır. Bu sebeple ekolojik denge bozulmuş, salgın hastalıklar meydana gelmeye başlamış, estetik açıdan hoş olmayan görüntüler ortaya çıkmış ve kaynaklardan yararlanma oranı azalmış, son olarak çevreye bırakılan atıklar sebebiyle de geçmişe göre günümüzde bizleri daha çok tehdit eden ve istenmeyen durumlar meydana gelmiştir⁵⁸.

Çevreye bırakılan endüstriyel veya evsel atıklar içeriklerinde bolca organik madde bulundurmaktadır. Bu organik maddelerin havasız ortamlarda parçalanması ile de kötü koku oluşmaktadır. Kötü koku yayan maddeler, çoğunlukla kü-kürt ya da azot içeren organik bileşimlerdir. Yine endüstriyel üretim sürecinde asıl üretimi amaçlanan madde yanında başkaca kimyasal bileşimlerin oluşması ile de kötü koku ortaya çıkabilmektedir⁵⁹. Toz, koku ya da duman gibi etmenlerle halkın rahatsız edilmesi hukukumuzda yasaklanmıştır. Kişilerin bu yasaklara uyup uymaması ise kolluğun müdahalesi ile tespit edilecektir⁶⁰. Kolluk müdahalede bulunurken, örneğin yayılan kokunun, genel sağlığı mı yoksa dirlik ve esenliği mi etkilediğine bakmayacaktır çünkü bu konuda net bir ayırım yapmak bazen mümkün olmayacaktır. Her olay kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Kolluk burada yalnızca üzerine düşen önleme ya da yok etme görevine devam edecektir. Ayrıca müdahaleye konu olacak koku hem dirlik ve esenliği hem de genel sağlığı etkileyerek şekilde rahatsızlık verebilecektir. Örneğin Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Hakkında Yönetmelikte kokunun kamu düzenini hangi unsur açısından bozacağı belirtilmemiştir. Yalnızca koku oluşturan emisyonlar ve bu kokunun yayıldığı işletmeler hakkında uygulanacak kurallar belirlenmiştir. Diğer yandan Hava Kalitesini Kontrol Yönetmeliğinde ise hava kalitesinin kötülüğünün kamu düzenini sağlık açısından bozacağı kabulü ile düzenlemeler yapılmıştır. Kanımızca bahse konu yönetmeliklerde kamu düzeninin bozulması konu başlığı altında dirlik ve esenlik unsurunun genel sağlıktan daha evvel bozulma ihtimali göz önüne alınarak düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu açıdan kişilerin sağlıkları etkilenmese bile koku sebebiyle huzurları etkilenebilecek ve bu doğrultuda kamu düzeni dirlik ve esenlik unsuru bakımından bozulacaktır.

Diğer yandan Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Hakkında Yönetmelikte kamu düzeninin sağlanması açısından yetkili kişi ve kurumlar da belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Danıştay; "*anılan Yönetmelikte ve Yönetmeliğin dayanağı olan*

⁵⁸ Durmuş Tezcan, "Çevre Suçları ile İlgili Bazı Değerlendirmeler", (D.E.Ü. Hukuk Fak. Dön. Serma-yeye İşl. Yay., 1997), 350.

⁵⁹ Nizamettin Kazancı vd., *Mahkeme Kararlarında Çevre Sorunları*, (Ankara: Türkiye Çevre Sorunu Vakfı Yayını, 1985), 56-57.

⁶⁰ Gözler, "Sokak Düşünleri ve Hukuk", 2.

Kanun maddesinde işlem tesis etmeye yetkili mercii Bakanlık veya denetim yetkisini verdiği kurum ve merciler olduğunun açıkça belirtildiği, davalı belediyeye Çevre Kanununun 12. maddesi uyarınca yetki devri yapılmadığı, söz konusu işlem öncesinde ve sonrasında koku ölçümüne ilişkin tüm denetim ve tespitlerin Kütahya Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından yapıldığı, Kütahya Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü kontrolünde Bakanlıkça yetkilendirilmiş ve akredite bir laboratuvar tarafından tesis ve çevresinde 6 ayrı noktadan numune alındığı, ..., Kütahya Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından 23.06.2020 tarihli geçici faaliyet belgesi düzenlenerek davacı şirketin faaliyetine devam etmesine izin verildiği dikkate alındığında, dava konusu işlem tesis edecek kurumun davalı idare olmadığı, bu durumda; davacı şirkete ait işletmede koku emisyon değerleri konusunda denetim yapma ve yaptırım uygulama yetkisi bulunmayan davalı idare tarafından, işletmeden çevreye yayılan kokunun Yönetmelikte belirlenen sınır değerlerin üzerinde olduğundan bahisle işletmenin faaliyetinin durdurulması ve mühürlenmesine ilişkin tesis edilen dava konusu işlemde yetki unsuru yönünden hukuka uyarlık bulunmamaktadır.” ifadeleri ile çevre il müdürlüğünün koku ölçümü hususunda yetkisinin olmadığını belirtmiştir⁶¹.

Kötü koku açısından hava kirliliğine de değinmekte fayda vardır. Hava kirliliği; doğal olan havanın içerisinde duman, koku, toz, aerosol, is ya da buharın bulunması sonucu meydana gelen değişikliklere verilen isimdir⁶². Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetim Yönetmeliği’nde idarenin hava kirliliğine engel olması gerekliliği, engel olurken hangi metotları kullanacağı belirtilmiş, sorumlu kuruluşlar belirlenmiştir. Hava kirliliğinin hızlı artış gösterdiği bölgelerde, insanların ve çevrenin zarar görmemesi için valilikler; önlemler almaya ve idari yaptırım uygulamaya yetkili kılınmıştır.

Sözgelimi kurban bayramlarında milyonlarca kişinin kesim yapması, bu kesimlerin kesimhanelerde değil de kesime uygun olmayan örneğin sokak aralarında yapılması sonucu kesilen canlıların kan, deri, irin gibi atıkları bölgede kötü bir koku oluşturmaktadır. Koku kıstasında önemli olan nokta rahatsızlığın olağanüstü boyutlara ulaşmış olmasıdır. Toz, koku, duman gibi faktörlerin olağanüstü niteliklere ulaşması sadece dirlik ve esenliği değil, genel sağlığı da tehlikeye atmaktadır. Sağlık açısından problem yaratmayacak düzeyde dahi olsa toz, duman ve kokuya sürekli şekilde maruz kalınması yine de sağlığı kötü etkileyecektir. Genel sağlığı fiziksel anlamda etkilemeyen ancak örneğin güzel koksa dahi bundan rahatsız olan bireyin sürekli şekilde bu kokuya maruz kalması onu psikolojik açıdan etkileyecek ve ruh sağlığını bozacaktır. Bu açıdan bu tip getirileri olacak fabrika, sanayi bölgesi vb. kuruluşların doğru yerlere konumlanması gerekmektedir⁶³. Örneğin esans fabrikası, yoğun kokulu bitkisel aroma üreten yerler ya

⁶¹ D6.D, 26.01.2023, E.2021/7143, K.2023/1159. Lexpera, Erişim tarihi: 22.10.2024.

⁶² Öğütçü, “Çevre Kolluk İşlemleri”, 69.

⁶³ Boz vd., *İdare Hukuku Açısından Kamu Düzeni Unsurları*, 96-98.

da deterjan fabrikalarından çıkacak kokular güzel olsalar dahi rahatsız edecek ölçüde ve sürekli yayılırlarsa belirli bir süre sonra dirlik ve esenliği bozacaktır.

İdare yukarıda da değinilen yönetmeliklerle koku oluşumunu engellemekle yükümlendirilmiştir. Örneğin Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Hakkında Yönetmelik; kesimhaneler, kümesler ve ahırlar, hayvan yağlarının eritildiği tesislerde keskin kokulu maddeler, et ve balık ürünlerinin tütsülendiği tesislerde keskin kokulu maddeler, jelatin, post tutkalı, deri tutkalı veya kemik tutkalı üreten tesisler, kesimhane yan ürünü kemikleri, hayvan kılları, tüyleri, boynuz, tırnak veya kanlarından hayvan yemi veya gübresi veya teknik yağların üretildiği tesisler, gübre (tezek) kurutma tesislerinde keskin kokulu maddeler ve düzenli depolama tesislerinde koku oluşmasını engellemek amacıyla işletmelerin ne gibi önlemler alması gerektiğini belirlemiştir. Yönetmelik devam maddelerinde ise; belirtilen önlemleri almayan ve yapılan ölçümler sonucu eşik değerde olmayan emisyonu sahip işletmelere ne gibi yaptırımların uygulanacağı belirtilmiştir. İdare bu yönetmelik ile kamu düzenini bozacak nitelikteki kötü koku üretmesi muhtemel tesisler için gereken teknik tedbirleri belirlemiştir.

İdarelerin hazırladığı yönetmelikler ile hangi kokuya hangi seviyede ne kadar maruz kalınması ile sağlık sorunları oluşacağı tespit edilmiştir. Bu açıdan sağlık sorunlarını etkilemeyecek derecede koku, kamu düzenini genel sağlık açısından değil; dirlik ve esenlik unsuru açısından bozacaktır. Örneğin Hava Kalitesini Kontrol Yönetmeliğinde insan sağlığını etkileyebilecek kirlleticiler ve bunlara tolerans payları belirtilmiştir. Bu kapsamda bu eşik değerler altında olan yani sağlığa etki etmeyen ancak rahatsızlık veren nitelikteki kokular kanımızca dirlik ve esenlik unsuru açısından kamu düzenini bozmaktadır.

İdareler, ülkemizde Kocaeli'nde olduğu gibi sanayi tesislerinin sıkça bulunduğu bölgelerde denetimlerini daha sık ve dikkatli yapmalıdır. Örneğin, Kilez Deresi yakınında bulunan pek çok sanayi tesisinin atıklarını dereye bırakması ve gerekli denetimlerin de idarece yapılmaması nedeniyle bölge halkı oluşan kokudan oldukça rahatsız olmuş, şikayetlerini de defalarca ilgili yerlere iletmişlerdir⁶⁴. Farklı bir bölgede, Nevşehir'de içki fabrikasından çıkan kokunun bölge sakinlerini rahatsız etmesi nedeniyle fabrikanın taşınması talep edilmiştir. Bölgede yaşayan vatandaşlar rakı kokusundan rahatsız olmuş, yayılan anason kokusu vatandaşların sağlıklarına zarar vermemiş ancak dirlik ve esenlik açısından kamu düzenlerini bozmuştur⁶⁵. Diğer yandan yine sağlığa etki etmediği halde dirlik ve esenliği bozan başka bir koku da kanalizasyon kokusudur. İstanbul Sarıyer'de 3 yıldır dereye akan lağım; kötü bir koku meydana getirmiş ve artan sinekler vatandaşlar tarafından yetkililere şikâyet

⁶⁴ Özgür Kocaeli, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2024, <https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/7392305/vezirciflik-sakinleri-agir-kokudan-dertli-nefes-alamiyoruz>.

⁶⁵ Fib Haber, Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024. <https://www.fibhaber.com/nevsehir/nevsehir-de-icki-fabrikasi-tasinacak-h76767.html>

edilmiş, idarenin üzerine düşeni yapması beklenmiştir⁶⁶. Bahse konu olaylarda koku, ilgili yönetmelikte (Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Hakkında Yönetmelik) de belirtildiği gibi şikâyet üzerine ölçülmüş ve sağlığa zararlı olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak yine de kişilerin huzurunu bozması ve rahatsız etmesi nedeniyle dirlik ve esenlik kapsamında kamu düzenini bozma haline sokulabilmektedir.

Başkaca bir olayda, İstanbul Avcılar'da bir tekstil fabrikasından çıkan koku ve dumandan rahatsız olan site sakinleri Valiliğe dilekçe vermişler, sağlık açısından olmasa dahi dirlik ve esenliklerinin bozulmasından kaynaklı olarak kamu düzeninin yeniden sağlanmasını idareden talep etmişlerdir. İdarenin bahse konu olayda üzerine düşeni yapmadığını, ÇED raporu konusunda ihmalkâr davrandığını belirtmişlerdir⁶⁷. Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Hakkında Yönetmelikte koku oluşturabilecek potansiyeli olan tesislerin kurulma öncesinde ÇED raporu olarak kurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Bahse konu yönetmelikte koku oluşturan işletme/tesis niteliğindeki iş yerleri için; koku oluşumunu önlemeleri, koku önleme tedbirlerini almaları, yönetmelikte yer alan koku emisyon sınırlarına uymaları ve koku emisyonlarını yönetmeliğe uygun şekilde ölçtürmeleri gerekliliği belirtilmiştir. Tekstil fabrikasının da koku emisyonu oluşturabilecek işletme olmasından dolayı ÇED raporu alınarak kurulması ve kurulduktan sonra da Yönetmelikte yer alan yükümlülükleri yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde idarenin denetim yetkisi sebebiyle idari yaptırım uygulaması beklenmektedir.

Diğer bir olayda Düzce Beyköy'de lastiklerin geri dönüştürülmesi ile elektrik üretimi yapacak bir fabrikanın deneme üretimi esnasında çıkan patlama nedeniyle çevreye gaz ve koku yayılmıştır. Yayılan gaz ve koku nedeniyle belde sakinleri tahliye edilmiş, neyse ki AFAD tarafından yapılan ölçümler neticesinde gaz ve kokunun zehirli olmadığı anlaşılmıştır⁶⁸. Zehirli olmadığı yani genel sağlığı etkilemediği halde, dirlik ve esenliğin bozulmasından kaynaklı olarak idare yani AFAD ve Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü olay yerine gitmiş ve kamu düzeninin tekrar sağlanması için çalışmalarına başlamıştır. Diğer bir olayda çevre kirliliğine sebep olan balık çiftliklerinin Ege kıyılarında artması nedeniyle kötü koku ve kirlilik oluşmuş, bölge halkı ve çevre örgütleri özellikle kokudan rahatsızlıklarını belirtmişlerdir. Bu olayda da genel sağlığı bozan bir durum yokken, dirlik ve esenlik balık kokusu nedeniyle bozulmuş, kamu düzeninin yeniden tesisine gerek duyulmuştur⁶⁹. Güncel ve benzer nitelikteki başka bir olayda, Sakarya Nehri'nden gelen kokudan rahatsız olan vatandaşlar maskesiz so-

⁶⁶ Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/lagim-suyu-3-yildir-mahalleye-akiyor/2493811>

⁶⁷ Damga Gazetesi, Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, <https://www.gazetedamga.com.tr/manset-haber/evlerinde-zehir-soluyorlar-h72786.html>.

⁶⁸ CNN Türk, Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, <https://www.cnnturk.com/turkiye/fabrikadan-yayilan-gaz-nedeniyle-mahalle-tahliye-edildi>.

⁶⁹ Cumhuriyet, Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/deniz-ekosistemi-tehlikede-1804406>.

kağa dahi çıkmadıklarını belirtmişler, ardından AFAD ekipleri bölgeye gelmiş, nehirde numune alıp sağlığa aykırı bir durum olup olmadığını ölçmüştür. Daha sonra valilikçe yapılan açıklamada sağlığı tehlikeye atan bir durum olmadığı ifade edilmiştir. Bahse konu olayda ekipler halen kokunun kaynağını araştırmaktadır⁷⁰. AFAD bu olaylarda 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun 18. madde ile il müdürlüklerine verilen; “kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer maddelerin tespiti, teşhisi ve arındırması ile ilgili hizmetleri yürütmek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamak.” görevini yerine getirmek adına bölgeye ulaşmıştır. Bahse konu olayda idare yönetmelik ile kendisine yüklenen sorumluluklarını yerine getirmiş, koku emisyonunu şikâyet üzerine ölçmüş, emisyonun eşik değerinin altında kalmasına karşın kamu düzeninin bizce dirlik ve esenlik açısından bozulması sebebiyle koku giderme çalışmalarına yetkili kurumları ile başlamıştır.

Yalnızca kamuya açık alanlarda değil, kişiye özel mülklerden yayılan rahatsız edici ve katlanılamaz hale gelen kokular da kamu düzenini bozacağından idarenin yetkisi altındadırlar. İstanbul, Avcılar’da kötü koku ihbarı üzerine bölgeye giden kolluk güçleri, yaklaşık yarım ton ağırlığında renk değiştirmiş ve kokmuş tavuk eti deposunu ortaya çıkarmışlardır. Ruhsatsız çalıştığı öğrenilen depo daha sonra mühürlenmiştir⁷¹. Belediye Kanunu ve yukarıda yer verilen diğer yönetmelikler ile yükümlü kılınan idare; her türlü koku salan emisyon ve katı atıkların depolanması, çevre ve insan sağlığına etki etmesi muhtemel tesislerin denetlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması hususlarında sorumlu kabul edilmektedir. Belediye Zabıta Yönetmeliği madde 11 ile belediye sınırları içerisinde dirlik ve esenliği bozanlar hakkında kolluğun yani zabitanın gereken yasal işlemi yapmakla yetkili olduğu belirtilmiştir. Bahsi geçen olayda kolluk (zabıta) hem dirlik ve esenliği kötü koku açısından bozan duruma müdahale etmiş, hem de depoyu mühürleyerek idari yaptırım uygulamıştır.

Başkaca bir olayda İzmir’in Çernobil’i olarak bilinen, eskiden kurşun fabrikası bulunan ve şimdilerde ise yerinde radyoaktif atıkların gömülü olduğu Gaziemir İlçesindeki fabrikada çıkan yangın sonucu ortaya kötü koku saçılmış, koku nedeniyle bölge halkının dışarı çıkarken cerrahi maske kullanmak zorunda kaldığı, eşyalarının renginin ise atık nedeniyle siyaha döndüğü belirtilmiş, yağmur yağması ile sulara da karışan radyoaktif maddeler doğrudan halk sağlığını etkilemiştir⁷². Radyoaktif Atık ve Kullanılmış Yakıt Yönetmeliği, Atık Yönetimi Yönetmeliği, Hava Kalitesini Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ve Koku Oluşturan Emisyonla-

⁷⁰ Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, https://www.ntv.com.tr/turkiye/sakaryada-koku-nedeniyle-vatandaslar-sokaga-dokuldu-ekipler-bolgede,lhpXjKF4_0-ArN81kny4Rg#google_vignette

⁷¹ Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/avcilarda-kotu-koku-gelen-adreste-ele-gecirildi-belediye-derin-cukur-acip-gomdu-42484614>

⁷² Sabah, Erişim Tarihi: Ağustos, 12, 2024, <https://www.sabah.com.tr/yasam/son-dakika-haberizmirde-urkuten-goruntu-toprak-yaniyor-zehir-gibi-koku-geliyor-5318014>.

rın Kontrolü Hakkında Yönetmeliğe göre idare, halk sağlığını korumakla yükümlü kılınmıştır. Bahse konu olayda teknik ve bilimsel veriler ışığında sağlık açısından tehlikeli eşik değer üstündeki emisyonun solunumu ve Radyoaktif Atık ve Kullanılmış Yakıt Yönetimi Yönetmeliği uyarınca yönetilmesi gereken maddelerin suya karışması, kanımızca idarenin sorumluluğunu doğurur niteliktedir. Yukarıda bahsi geçen yönetmelikler ile gereken tedbirleri alması ve denetimleri yapması beklenen idarenin bu hususta hizmet kusurunun olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda değinilen yönetmeliklerle sağlığa zararlı olduğu tespit edilen maddeler için idare mevzuat ile genel sağlığı korumak adına işlemlerde bulunmakla ve kamu düzeninin tesisini yeniden sağlamakla yükümlü kılınmıştır.

III. İDARENİN DİRLİK VE ESENLIK KAPSAMINDA "KOKU KİRLİLİĞİNDEN" SORUMLULUĞU

A. GENEL OLARAK İDARENİN SORUMLULUĞU

İdare etkinlikleri ile kişilere zarar verebilir. Verdiği bu zarar kişinin malvarlığına olabileceği gibi, kişisel bütünlüğüne de olabilir⁷³. Verilen bu zararların tazmini, idarenin sorumluluğu kavramını meydana getirmektedir⁷⁴. İdarenin hukuka uygun olmayan davranışları neticesinde meydana gelen zararları tazmin etmesi hukuk devleti anlayışından ileri gelmektedir⁷⁵. Anayasa'nın 125. maddesinde; "*İdare kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*" ifadesi ile idarenin sorumluluğu anayasal dayanak kazanmıştır. İdarenin sorumluluğuna gidilebilmesi için ortada bir zarar olması, zarar ile idari faaliyet arası illiyet bağının olması ve (eğer ki aşağıda anlatılan kusursuz sorumluluk hali yok ise) idarenin kusurlu bir davranışının olması gerekmektedir⁷⁶. İdari sorumluluk kendi arasında kusurlu sorumluluk ve kusursuz sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İlk zamanlarda idarenin kusursuz olduğu ilkesinden sorumluluk ilkesine geçişte; kusur kavramı idarenin sorumluluğun tek ve asıl sebebi olarak görülmüş, sonraki zamanlarda ise kusursuzluk halinin idarenin sorumluluğuna daha uygun olduğu düşünülmeye başlanmıştır⁷⁷.

1. Kusur Sorumluluğu

İdare hukukunda kusurlu sorumluluk; idarenin kamu hizmeti yürütmesi sırasında, kusurlu bir davranışı sonucu meydana getirdiği zararı tazmin etme yükümlülüğüdür⁷⁸. İdarenin kusurlu sorumluluğunda asıl olan; idarenin yürüttüğü hizmet

⁷³ Ender Ethem Atay, Hasan Odabaşı, *İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010), 40.

⁷⁴ Ramazan Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 661.

⁷⁵ Şeref Gözübüyük, Turgut Tan, *İdare Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 1: 692.

⁷⁶ Ali Ulusoy, *İdare Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 608.

⁷⁷ Lütfi Duran, *Türkiye İdaresinin Sorumluluğu- Sorumluluğun Temeli ve Sebepleri Sorumluluğa Yol Açan Olgular*, (TODAİE Yayınları, No: 138, 1974), 24-25.

⁷⁸ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, 667.

tin kuruluş ya da ilerleyişinde aksaklık olması yani hizmet kusurunun olmasıdır⁷⁹. Kamu hizmetinin kuruluş, işleyiş ya da teşkilatlanmasındaki eksiklik, aksaklık, bozukluk ya da sakatlık şeklinde karşımıza çıkan bu kusura hizmet kusuru denilmektedir⁸⁰. Hizmet kusuru; kamu görevlisinin görev ifasından ayrılamaz nitelikte olan kusurdur⁸¹. Hizmet kusurunun tespitinde, zarara uğrayan kişinin kamu personellerinin somut kusurlarını tek tek ortaya koymasına gerek yoktur. İdarenin bütünsel olarak bahse konu faaliyet yürütümünde gereken dikkat ve özeni göstermediğini kanıtlaması yeterlidir⁸². Diğer yandan kamu görevlisinin hizmet dışında, hizmetle bir ilgisi bulunmayan bir davranışından ya da hizmetle ilgisi olduğu halde ağır kusurlu yahut suç teşkil eden davranışta bulunması durumlarında hizmet kusuru değil, kişisel kusur mevcuttur⁸³. Kamu görevlisinin kişisel kusuru nedeniyle meydana gelen zararın tazmini için adli yargı yerlerine başvurulması gerekmektedir⁸⁴.

Hizmet kusuru kavramı idare hukukuna özgü bir kavramdır. Hizmet kusurunun birincil niteliğinden dolayı, idarenin hizmet kusuru olması halinde kusursuz sorumluluğa artık hükmedilemeyecektir⁸⁵. Hizmet kusuru kabul edilen durumlar arasında; hizmetin kötü işlenmesi, hizmetin geç işlenmesi ve hizmetin hiç işlenmesi sayılmaktadır⁸⁶.

2. Kusursuz Sorumluluk

Bazı durumlarda idare kusurlu davranmasa bile sorumlu kabul edilmektedir. Bu hallerde idare ile zarar arasında illiyet bağının olması yeterlidir⁸⁷. Kusursuz sorumlulukta idare üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirdiğini kanıtlayarak sorumluluktan kurtulamamaktadır⁸⁸. Kusursuz sorumluluk, idarenin sorumluluğunda ikincil niteliktedir. Kusursuz sorumluluk; risk ilkesi ve fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır⁸⁹. Risk ilkesi; idarenin tehlikeli bir faaliyet ya da kuruluşunun olması sebebiyle, kişilere verilen olağanüstü zararları tazminle yükümlü olmasıdır⁹⁰. Bu ilkede zararın idarenin faaliyetinden meydana geldiğinin kanıtlanması yeterlidir⁹¹. Risk sorumluluğu kapsamına soku-

⁷⁹ Yüksel Esin, *Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları*, (Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1973), 27.

⁸⁰ Akyılmaz, Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 558.

⁸¹ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 1136.

⁸² Ulusoy, *İdare Hukuku*, 609.

⁸³ Şeref Gözübüyük, *Yönetmelik Yargı*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 298.

⁸⁴ Gözübüyük, Tan, *İdare Hukuku*, 1: 701.

⁸⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 564.

⁸⁶ Gözübüyük, *Yönetmelik Yargı*, 289-295.

⁸⁷ Çağlayan, *İdari Yargılama Hukuku*, 687.

⁸⁸ Ulusoy, *İdare Hukuku*, 613.

⁸⁹ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 1188.

⁹⁰ Gözübüyük, *Yönetmelik Yargı*, 306.

⁹¹ Ulusoy, *İdare Hukuku*, 613.

labilecekler arasında; idarenin tehlikeli faaliyetleri, tesisleri ve araç gereçlerinin neden olduğu zararlar ve mesleki riskler yer almaktadır⁹².

Bir diğer kusursuz sorumluluk ilkesi ise kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesidir. İdarenin kamu yararı düşüncesiyle yürüttüğü kimi hizmetler; tehlikeli olmasalar ya da hizmette idareye atfedilecek bir kusur olmasa bile bazı kişilere zarar verebilir. Meydana gelen bu zararın belli kişilerce yüklenilmemesi için idare kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gereğince ile zararı tazmin eder⁹³.

B. İDARENİN “KOKU KİRLİLİĞİ”NDEN SORUMLULUĞU

Sorumluluk kişinin yaptığı hareketleri, yetkisi dahilinde gerçekleşen olayların sonuçlarını kabul etmesi, bir başkasına ya da yetkiliye hesap vermesi ve sonuçlarına katlanması halidir⁹⁴. Anayasamız 125. maddesinde “*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” hükmü ile idarenin sorumluluğunu kabul etmiştir. İdarenin sorumluluğu kavramı, idare hukuku kuralları, kamu ve özel hukuktan da faydalanılarak, idari yargı içtihatları ile gelişmiştir⁹⁵.

İdarenin kolluk hizmetlerini gerekli ve yeterli olarak yerine getirip getirmemesi hali hizmet kusuru kapsamında değerlendirilmiştir. Somut olayda idarenin yerine getirmesi gerekli kolluk hizmetini yerine getirmemesi, kötü işletmesi ya da geç işletmesi onun hizmet kusuru açısından sorumlu olmasına sebep olacaktır⁹⁶. Duman, koku, toz ya da gürültü gibi kişilerin yaşam kalitesini düşürecek etmenlerin uzaklaştırılması idarenin görevlerindedir⁹⁷. Kamu düzeninin korunması görevi idari koluğa verilmiştir. Sorumluluğun doğmaması açısından; düzeni korumak ya da bozulmasına engel olmak için kolluk kendiliğinden harekete geçmelidir⁹⁸.

İdare kolluk faaliyetleri ile kamu düzeninin devamını ve korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu açıdan; dirlik ve esenliği bozma ihtimali olan tüm durumlar için idare gerekli tedbirleri almalı, halkın genel ihtiyaçlarını karşılamalıdır⁹⁹.

İdare mevzuatta yüklenen görevleri yerine getirmeli, bu şekilde de sorumluluğunu azaltmalıdır. İdare kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olması nedeni ile denetleme yükümlülüğüne de sahiptir. Örneğin; Çevre Kanunu idareye, çevreyi kirletme ihtimali bulunan kişilerin faaliyetlerine ruhsat ya da lisans gibi izin verme

⁹² Akyılmaz, Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 604-606.

⁹³ Gözübüyük, Tan, *İdare Hukuku*, 1: 723.

⁹⁴ Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 359.

⁹⁵ Meltem Kutlu, “Deprem ve İdarenin Sorumluluğu”, *Amme İdaresi Dergisi* 32, s.4, (1999): 16.

⁹⁶ Müzeyyen Çolak, “İdarenin Sorumluluğu ve Hizmet Kusuru”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1996), 73.

⁹⁷ Boz vd., *İdare Hukuku Açısından Kamu Düzeni Unsurları*, 83.

⁹⁸ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 627.

⁹⁹ Çelik Şeşen, *Kamu Düzeni Kavramının Dirlik ve Esenlik Unsuru*, 28.

ya da faaliyet devamında gerekli denetimleri yapma görevi vermiştir¹⁰⁰. Belediye Kanunu 14. maddesinde belediyelerin çevreyi ve çevre sağlığını koruması gerektiği belirtilmiştir. İdarenin bu faaliyetini hiç ya da gereği gibi yerine getirmemesi durumunda sorumlu olduğu kabul edilecektir¹⁰¹. Bu anlamda idarenin çevrenin korunmasının yanı sıra dirlik ve esenliğin yani huzurun sağlanması açısından da pek çok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. İdare bu sayede çevrenin korunmasını dolayısıyla da dirlik ve esenliğin korunmasını sağlamalıdır.

İdare dirlik ve esenlik unsurunun korunması için bazı işlemler yapmaya yetkilidir. Örneğin; kamu düzeninin korunmasını sağlamak amacı ile idare tarafından tesis edilen düzenleyici işlemler, düzenleyici kolluk işlemi olarak adlandırılırlar. Bir faaliyetin yasaklanması, izne ya da bildirime bağlanması halleri düzenleyici kolluk işlemleridir¹⁰². Bu tip idari işlemler, idarenin koruma hususunda görevli olduğu kamu düzeni, dirlik ve esenlik unsurlarının korunabilmesi için araç olarak kabul görmektedir¹⁰³. İdarenin, düzenleyici işlemlerin tesis edilmesinde kullandığı yetki türev yetkidir. Bir diğer ifadeyle kanunun belirlediği sınırlarda kalmak kaydıyla, ilgili idare, düzenlemeyi sadece detaylandırır. Bu düzenleyici işlemler ve dayanak Kanun esas alınarak denetim yapılırken idarelerce birel işlemler tesis edilir. Bu durum kolluk faaliyetleri kapsamında yürütülen kolluk yetkisinin bir görünümüdür.

İdarenin tüm işlemlerinde kamu yararı amacı özellikle de koruyucu hizmetlerde daha da belirgindir. Dolayısıyla idarenin kamu düzenini koruma hizmetinde kendisine tanınan yetkiler diğer hizmetlerine göre daha geniş çaplıdır. Bu açıdan idare kendisine tanınan bu geniş yetki ve müdahale alanında kamu yararı amacından sapmamalı, hak ve hürriyetleri göz ardı etmemeli, gücünü kullanırken hassas davranmalıdır¹⁰⁴.

Çevre kirliliği açısından kamu düzeninde toplulukların üzerinde yer alan baskı, tehdit ve tehlikelerde idare bu ihlalleri önlemekle yükümlü olup, elindeki kolluk yetkisini çevre kirliliğine karşı kullanmalıdır. Buradaki kirlilik terimi; çevre kollarının konusunu oluşturmaktadır¹⁰⁵.

Hava kirliliği açısından idarenin sorumluluğu incelendiğinde; idare, atmosfere yayılan buhar, toz, duman vb. emisyonları kontrol etmeli, bu kirleticilerden kaynaklı zararlardan toplumu korumalıdır¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Ramazan Çağlayan, *Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*, (Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2007), 400.

¹⁰¹ Süheyla Alıca, "Çevre Denetiminde İdarenin Sorumluluğu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, s. 4, (2011): 97.

¹⁰² Çelik Şeşen, *Kamu Düzeni Kavramının Dirlik ve Esenlik Unsuru*, 66.

¹⁰³ M. Yasin Aslan, "İdari Yaptırımlar", *TBB Dergisi*, 85 (2009): 181.

¹⁰⁴ Kıratlı, *Koruyucu İdari Hizmetler*, 211.

¹⁰⁵ Öğütçü, "Çevre Kolluk İşlemleri", 79.

¹⁰⁶ Boz vd., *İdare Hukuku Açısından Kamu Düzeni Unsurları*, 142.

İdare kolluk faaliyetlerinde kamu düzenini ve huzurunu korurken; kamunun sağlığını, esenliğini de gereği gibi korumak için kendisine tanınan geniş ve çeşitli yaptırımları da uygulayabilmektedir. Burada önemli olan idarenin kişisel çıkarlardan uzak durması, kamusal yararın esas alınmasıdır¹⁰⁷.

Kamu düzeni sağlanırken kolluk makamları, personelleri ile birlikte çalışmakta; kendilerine tanınan alanlarda faaliyet göstermektedir. Örneğin belediye kolluk hizmetleri sağlık, dirlik ve esenliğin korunmasına yönelik önemli faaliyetler gösteren kolluk türüdür. Esenlik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi yerel kolluğun varoluş nedenidir denilebilir¹⁰⁸. Belediye hizmet olarak kişisel ve evsel atıkların atılmasının mümkün olduğu alanları belirlemek ve oluşturmakla yükümlüdür¹⁰⁹.

Danıştay'da "petrokok" kullanımının yasaklanmasına ilişkin idare tarafından çıkarılan bir genelgenin iptali hakkında açılan davada; Danıştay bahse konu dosya için, idarenin "petrokok" kullanımını yasaklayarak aslında üzerine düşeni yaptığını belirtmiştir. Bu maddenin diğer yakıt türlerine göre kimi üstünlükleri olmasına rağmen (yüksek ısı, kükürt, uçan metal azlığı) zehirli madde açısından zengin olması nedeniyle kullanımının idarece yasaklandığını eklemiştir. İdare bahse konu genelge ile kamu düzenini genel sağlık açısından korumayı amaçlamıştır. Dolayısıyla bu genelgenin iptali için açılan davada Danıştay; genelgenin mevzuata aykırı olmadığını, petrokok yakılması sonucu çıkan gaz, duman vb. maddelerin kişilere zarar vereceğini belirterek, kanımızca hukuka uygun karar vermiştir¹¹⁰. İdare bahse konu genelgeyi çıkararak kamu düzeninin devamını sağlama hizmetini gereğince yerine getirmiş ve bu kapsamda hizmet kusuru oluşmamıştır. Kamu düzeninin devamının sağlanması idarenin temel görevidir.

Zeytinlik alanlarında yapılacak bir maden faaliyeti sonrasında dava konusu bölgenin toz, duman gibi istenmeyen sonuçlara maruz kalacak olması sebebiyle idarenin maden faaliyeti öncesi verdiği ÇED Olumlu kararının iptali için dava açılmıştır. Danıştay dosyaya daha önce bakan yerel mahkemenin yeterli ve gerekli inceleme yapmadığını belirterek dosyayı bilirkişiye sevk etmiştir¹¹¹. Bu karar ile toz, duman ya da kokuya sebep olabilecek faaliyetler öncesi idarenin hem genel sağlığı hem de dirlik ve esenliği korumak adına nitelikli incelemeler yapması, bu incelemeler ışığında hukuka uygun şekilde ÇED Olumlu kararı vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. İdare denetim ve gözetim görevini yerine getirmezse hizmet kusuru ile sorumlu kabul edilecektir. Bu karara dayanak teşkil eden ÇED Olumlu

¹⁰⁷ Çetindağ, "Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni", 84-85.

¹⁰⁸ Derdiman, "Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (I)", 108-109.

¹⁰⁹ Ramazan Çağlayan, *İdari Yaptırımlar Hukuku (Kabahatler Kanunu Yorumu)*, (Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2006), 19.

¹¹⁰ D6.D, 28.05.1996, E. 1995/5023, K. 1996/2558, KY.

¹¹¹ D6.D, 16.06.2021, E. 2021/1975, K. 2021/8424, KY.

kararı gibi önemli nitelikteki işlemler için idare daha tedbirli davranmalı, gerekli teknik incelemeleri yaparak bu sayede kamu düzeninin devamını sağlamalıdır.

Atık yakımı yapan bir tesisin gerekli özeni göstermeyip, kontrol yapmadan atık kabul etmesi nedeniyle tesise idari para cezası verilmiş, daha sonra şirket bu işlemi dava etmiştir. İşlemin iptaline hükmeden yerel mahkeme kararı bozma istemi ile Danıştay'da görülmüştür. Tesisin kontrol görevini layıkıyla yerine getirmedeği ve idarenin kamu düzenini korumak adına tesise ceza verdiği anlaşılmış olduğundan, yerel mahkeme kararının bozulması gerektiğine kanaat getirilmiştir¹¹². İdare kolluk yetkisini kullanırken de gereken özeni göstermek durumundadır. Aksi takdirde hizmet kusuru oluşacağı için idarenin zarar tazmini hususu gündeme gelebilecektir. Bahse konu olayda idare, hukuka uygun nitelikte işlem yapmış ve sorumluluğu söz konusu olmamıştır.

Danıştay esenliğin sağlanması amaçlı idari yaptırımları hukuka uygun bulma yaklaşımındadır¹¹³. Davacının dirlik ve esenliği bozucu eylemlerine rağmen idarenin hukuka uygun işlemi iptal eden yerel mahkeme kararı temyiz olunmuş, kararda Danıştay; "... 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 40. maddesinde, arsalarda, evlerde ve diğer yerlerde kanunun sağlık ve esenliğini ihlal eden, şehircilik, estetik veya trafik bakımından sakıncalı görülen enkaz veya birikintilerin, gürültü ve duman çıkaran tesislerin, hususi mezra, lağım, çukur, kuyu, mağara ve benzerlerinin sakıncalarının giderilmesi ve bunların oluşmasına meydan verilmemesinin ilgililere bildirileceği, belirtilen süre içinde bildirim uyulmadığı takdirde belediye veya valilikçe sakıncanın giderileceği, masrafin % 20 fazlasıyla arsa sahibinden alınacağı veya sakıncayı doğuran faaliyetin durdurulacağı kurala bağlanmıştır.

Dava dosyasının incelenmesinden, davacının mozaik, micir satıcılığı, imalatı ve konkasör taş kırma işi ile uğraştığı anlaşıldığından, işin niteliği gereği kamunun sağlık ve esenliği, şehrin estetiği, gürültü ve toz bakımından sakıncalı olduğu açık olup, aksine verilen mahkeme kararında isabet görülmemiştir¹¹⁴."

diyerek yerel mahkeme kararını bozmuştur. İdarenin yürütmesi gerekli hizmetlerinden birisi olan dirlik ve esenliğin devamı görevini yerine getirmesi halinde sorumluluğu olmayacaktır. Bahse konu olayda esenliği bozucu davranışa engel olmak isteyen idarenin işlemi Danıştay'ca hukuka uygun bulunmuştur.

AIHS ile devletlere kişilerin yaşam hakkını korumaları hususunda pozitif yükümlülükler yüklenmiştir. Devamlı şekilde kokuya maruz kalınması, bu konunun eşik değer üzerinde olması durumunda doğrudan yaşam hakkını etkileyebilecektir. Bu kapsamda devletlerin pozitif yükümlülükleri sebebiyle yaşam hakkının korunması bağlamında koku hususuna dikkat etmeleri gerekmektedir.

¹¹² D6.D, 09.09.2020, E. 2019/9373, K. 2020/7352, KY.

¹¹³ Akıncı, *Danıştay Kararları Işığında İdarenin Gözetim ve Denetim Görevi*, 129.

¹¹⁴ D6.D, 15.02.1993, E. 1992/1854, K. 1993/466, KY.

Diğer yandan AİHS alenen çevre korunmalıdır şeklinde ifade etmese bile; AİHM çevrenin kirlenmemesi için gerekli hizmetlerin yerine getirilmemesi sonucunda meydana gelecek kişisel zararların tazmin edilmesi açısından pek çok karar vermiştir. Bu açıdan idare özellikle de atık yönetimi ile alakalı olarak mevzuatta yer verilen görevlerini yerine getirirken dikkatli davranmalıdır¹¹⁵.

AİHM'ne yapılan bir başvuruda; Romanya'da tutuklu bulunan bir mahkûm, hapislananın yakınında yer alan çöplükten kaynaklanan kötü kokudan rahatsız olduğunu ve bu kapsamda Romanya devletinin üzerine düşen görevleri yerine getirmediğini belirtmiştir. Mahkeme öncelikle zararlı madde emisyonunun başvuranlar açısından AİHS 8. madde (özel hayatın gizliliği hakkı)'sine etkisi olup olmadığını incelemiştir. Ardından mahkeme olayda çevreye verilen zararın, kokunun kişinin sağlığına ciddi anlamda tehlike oluşturmaya dahi refahını etkileyecek olması ve hayattan keyif almamasına sebep olacak olması nedenleri ile başvuruyu 8. madde açısından kabul edilebilir bulmuştur. Mahkeme kararın devamında hapisane yakınındaki çöplükten; hava kirliliği ve koku alma gücüyle yalnızca mahkûmların değil, çevredeki diğer mahallelerin de rahatsız olduğunu belirtmiştir. Kararda ayrıca başvuranın sağlık durumunun bozulmamasının kabul edilebilirliğe etki etmediği, bahse konu kötü koku sebebiyle kişinin yaşam kalitesi ve refahının özel hayata zarar verecek şekilde etkileneyeceği belirtilmiştir. Mahkeme sonuç olarak; hapislananın bulunduğu yer idaresinin, gerekli ve yeterli önlemleri almamış olması, kişilere sağlıkları açısından önem arz eden bilimsel verileri vermemesi ve atık depolama sahasını kaldırmaması gerekçeleri ile AİHS 8. maddeyi ihlal ettiğine karar vermiştir¹¹⁶. AİHM bu kararı ile kokunun, kişilerin hayat kalitesini doğrudan etkilediğini belirtmiştir. Kişilerin hayat kalitesinin yükseltilmesini ve refah seviyelerinin arttırılmasını devletin görevi olarak gören yüksek mahkeme, bu kararı ile koku kavramının kamu düzeni açısından önemli bir husus olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kararda ayrıca Mahkeme, cezaevi yakınındaki çöp sahasından yayılan kötü kokuların ve sağlıksız ortamın, başvurucunun insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kalmasına neden olduğunu belirterek AİHS 3. maddeyi (işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı) ihlal ettiğine hükmetmiştir.

Koku kirliliğinin, bireylerin temel hakları üzerindeki etkilerini vurgulayan ve devletlerin bu tür durumlara karşı etkin önlemler alması gerektiğini ortaya koyan AİHM'e yapılan bir başka başvuruda¹¹⁷ ise, İspanya'nın Lorca kasabasında, deri sanayiinin yoğun olarak bulunduğu bir bölgede, bölgedeki sıvı ve katı atıkların işlenmesi için devlet desteği ile kurulan bir arıtma tesisinden kaynaklanan kötü kokular ve diğer çevresel etkiler nedeniyle başvuru AİHS 8 kapsamında sağlığının ve re-

¹¹⁵ Alica, "Çevre Denetimde İdarenin Sorumluluğu", 115.

¹¹⁶ Brândușe v. Romanya (Başvuru No. 6586/03, 7 Nisan 2009), <https://hudoc.echr.coe.int/>, Erişim Tarihi: 16.11.2024

¹¹⁷ López Ostra v. İspanya (Başvuru No. 16798/90, 9 Aralık 1994) <https://hudoc.echr.coe.int/>, Erişim Tarihi: 15.11.2024

fahının olumsuz etkilendiğini iddia etmiştir. AİHM, bu durumun başvuruçunun özel ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme, devletin, bireylerin sağlığını ve refahını koruma yükümlülüğüne dikkat çekmiştir. Devletin, kasabanın ekonomik refahının çıkarı - bir atık arıtma tesisine sahip olma - ile başvuranın evine, özel ve aile hayatına saygı hakkının etkili bir şekilde kullanılması arasında adil bir denge kurmayı başaramadığını; bu nedenle 8. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu karar, çevre kirliliğinin özellikle koku kirliliğinin, bireylerin temel hakları üzerindeki etkilerini vurgulamakta ve devletlerin bu tür durumlara karşı etkin önlemler alması gerektiğini; takdir yetkisi ile bireyin hakları arasında adil bir dengenin kurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Son olarak idarenin koruması gereken başka bir hak olan konut dokunulmazlığı kavramından da bahsetmekte fayda vardır. Kişilerin değil kişilerin özel alanları olan konutlarının da çevredeki zararlardan korunması konut dokunulmazlığı kapsamındadır. Bu anlamda kir, koku gibi dış etmenlerden konutun korunması idarenin sorumluluğunda olacaktır. Konutun dirlik ve esenlik kapsamında korunması; kişilerin huzur ve güven içerisinde yaşamalarını beraberinde getirecektir. İdare kişilerin özel alanları olan konutlarını kir, koku gibi çevresel etmenlerden koruyarak, kamu düzeninin devamını sağlamış olacaktır¹¹⁸. Örneğin AİHS, Mahkeme, Sözleşmenin 8. maddesinin bireyin özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkını koruduğunu belirterek, konutu, genellikle özel ve aile hayatının geliştiği fiziksel olarak tanımlanmış alan biçiminde tanımlamıştır. Bu çerçevede, bireyin konutuna saygı gösterilmesi hakkı olduğu; bunun, yalnızca gerçek fiziksel alana değil, aynı zamanda makul sınırlar içinde o alandan sessizce yararlanma hakkını da içerdiği belirtilmektedir. Konuta saygı gösterilmesi hakkının ihlalleri, bir kişinin konuruna izinsiz giriş gibi somut ihlallerle sınırlı olmadığı aynı zamanda gürültü, emisyon, koku veya diğer benzer müdahale biçimleri gibi dağınık olanları da içerebileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda oluşacak bir ihlal, kişinin konutunun olanaklarından yararlanmasını engelliyorsa, kişinin konut hakkına saygı gösterilmesi hakkının ihlaliyle sonuçlanabileceği belirtilmiştir¹¹⁹.

SONUÇ

Kamu düzeni kavramı insanların bir arada güven içinde yaşamalarını sağlayan huzur ortamının devamı için idareye pek çok görev ve sorumluluğun yerine getirilmesinde gerekçe olarak kullanılmaktadır. Kamu düzeninin unsurlarından olan dirlik ve esenliğin korunması ve devamının sağlanması da idarenin görevleri arasındadır ve bu amaçla mevzuattan doğan yetkilerini kullanmaktadır.

¹¹⁸ Palas, "İdarenin Kolluk Faaliyetlerinden Doğan Sorumluluğu ve Gelişimi", 89.

¹¹⁹ Deés v. Macaristan (Başvuru No: 2345/06, 9 Şubat 2011) <https://hudoc.echr.coe.int/>, Erişim Tarihi: 15.11.2024)

Dirlik ve esenlik kişilerin huzurlu ve kaostan uzak bir toplumda yaşamalarıdır. Dirlik ve esenliğin bozulmasına neden olan bir sebep de kokudur. Kişilerin duydukları koku nedeniyle rahatsızlanmaları sonucunda dirlik ve esenlik bozulacaktır. Ortaya çıkan koku kimi zaman dirlik ve esenliği bozarken kimi zaman da genel sağlığı tehlikeye atabilmektedir. Her olay kendi içerisinde ayrıca irdelenecek, mevcut koku idarenin belirlediği teknik verilere göre kimi zaman dirlik ve esenliği etkileyecekken kimi zaman ise genel sağlığı etkileyecektir.

İdarenin dirlik ve esenliğin korunması açısından yükümlülükleri mevzuatla belirlenmiştir. İdarenin bu yükümlülükleri kapsamında sorumluluğu söz konusu olabilecektir. İdarenin sorumluluğu kusura dayanan ve kusursuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dirlik ve esenliğin bozulması hususunda idarenin üzerine düşeni yapmaması durumunda kusura dayanan sorumluluk olan hizmet kusuru meydana gelecektir. Hizmet kusuru kapsamında kişiler idarenin görevini yerine getirmemesi sebebiyle meydana gelen zararlarının tazminini talep edebileceklerdir.

İdare; dirlik ve esenliğin geri kazanımı görev ve yetkilerini kolluk faaliyetleri ile sağlayacaktır. Koku'nun; kişinin genel sağlığını mı yoksa dirlik ve esenliğini mi etkiliyor olmasının kolluk faaliyetlerinin devamı açısından önemi olmayacaktır. Kolluk yalnızca kamu düzeninin tesisini sağlayacaktır.

Çevrenin kirlenmesi açısından rahatsız edici kokuya kimin sebep olduğu da sorumluluk sahibi belirlenirken önem kazanacak bir durumdur. İdare, kendisinin sebep olduğu kokunun önlenmesinde zaten sorumlu kabul edilecektir. Ancak idarenin, kendisi dışındaki kişilerin sebep verdiği kokular hakkında da tamamen sorumsuz olduğu düşünülmemelidir. Çünkü asıl önemli olan; kamu düzeninin korunması olduğu için, bozulan kamu düzeninde idarenin gerekli önlemleri alıp almadığı, denetim yapıp yapmadığı ya da vaktinde müdahalede bulunup bulunmadığı gibi hususlar önem arz edecektir.

Mevcut kokunun güzel ya da kötü olması, kamu düzeninin bozulması açısından önemli olmamalıdır. Koku çok güzel olsa dahi bundan rahatsız olan kimse için dirlik ve esenlik bozulmuş demektir ve idarenin de bunu önlemesi gerekmektedir. Aynı durum yemek, deterjan ya da başkaca pek çok koku için geçerli olmalıdır. Diğer yandan mevzuatın hazırlanma şekli sebebiyle idare yalnızca genel sağlığı etkileyen kokular için yaptırım uygulamaktadır. Oysaki AİHM kararlarına bakıldığında kişilerin konuttan yararlanmasını engelleyen gürültü, koku gibi etmenlerin de dikkate alınması gerektiği görülmektedir. Bu perspektifle değerlendirme yapmanın, hukukun temel amacı olan temel hak ve özgürlüklerin korunması ilkesi ile de örtüştüğü söylenebilecektir. Bu açıdan mevzuatın güncellenmesi, dirlik ve esenlik unsurunun bozulması hallerinin daha geniş düzenlenmesi ve yaptırımların özellikle çevre kirliliğine sebep olmada daha ağır yaptırımların getirilmesi hakkında da düzenlemeler yapılmasının bir ihtiyaç olduğu söylenebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Müslüm. *Danıştay Kararları Işığında İdarenin Gözetim ve Denetim Görevi*. İstanbul: Legal Yayınevi, 2017.
- Akyılmaz, Bahtiyar, Sezginer, Murat ve Kaya, Cemil. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023.
- Alıca, Süheyla. "Çevre Denetimde İdarenin Sorumluluğu". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15, 4, (2011): 87-119.
- Aslan, M. Yasin. "İdari Yaptırımlar". *TBB Dergisi*, 85 (2009): 173-88.
- Atay, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Atay, Ender Ethem, Odabaşı, Hasan. *İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.
- Boz, Selman Sacit, Nacak, Mehmet, Öndin, Hasan Burak, Özdemir, Yücel, Bölükbaşı, Mustafa Oğuzhan ve Ulusoy, Sümeyye. *İdare Hukuku Açısından Kamu Düzeni Unsurları*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Boz, Selman Sacit, "The Concept Of Public Aesthetics From Environmental Law", *International Journal of Environmental Trends (IJENT)* 6, 2 (2022): 93-112.
- Bucaktepe, Adil. "Genel İdari Kolluk ve Kolluk İşlemleri". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2008.
- Çağlayan, Ramazan. *İdare Hukuku Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Çağlayan, Ramazan. *İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Çağlayan, Ramazan. *İdari Yaptırımlar Hukuku (Kabahatler Kanunu Yorumu)*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2006.
- Çağlayan, Ramazan. *Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2007.
- Çelik Şeşen, Hülya. *Kamu Düzeni Kavramının Dirlik ve Esenlik Unsuru*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Çetindağ, A. Funda. "Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Çolak, Müzeyyen. "İdarenin Sorumluluğu ve Hizmet Kusuru". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1996.
- Derdiman, R. Cengiz. "Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (II)". *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, 4 (1997): 52-64.
- Derdiman, R. Cengiz. "Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (I)". *Çağdaş Yerel Yönetimler* 6, 3 (1997): 103-21.
- Duran, Lütfi. *İdare Hukuku Ders Notları*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- Duran, Lütfi. *Türkiye İdaresinin Sorumluluğu- Sorumluluğunun Temeli ve Sebepleri Sorumluluğa Yol Açan Olgular*. TODAİE Yayınları, No: 138. 1974.
- Esin, Yüksel. *Danıştay'da Açılacak Tazminat Davaları*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1973.
- Gözler, Kemal. "Sokak Düğünleri ve Hukuk". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*, Zabunoğlu Armağanı, (2011): 352-371.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2019.

- Gözübüyük, Şeref. *Yönetsel Yargı*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Gözübüyük, Şeref, Tan, Turgut. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.
- Gülan, Aydın. “Kamu Hizmeti Kavramı”. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 9, 1-3 (1988): 147-159.
- Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2017.
- Kazancı, Nizamettin, Demircioğlu, Bünyamin, Konuralp, Haluk, Özdemir, Nevzat ve Sav, Özden. *Mahkeme Kararlarında Çevre Sorunları*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunu Vakfı Yayını, 1985.
- Kıratlı, Metin. *Koruyucu İdari Hizmetler*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1973.
- Kutlu, Meltem. “Deprem ve İdarenin Sorumluluğu”. *Amme İdaresi Dergisi* 32, 4 (1999): 15-27.
- Okay Tekinsoy, Özge. *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.
- Onar, Siddık Sami. *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, t.y.
- Öğütçü, Muhlis. “Çevre Kolluk İşlemleri”. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2000.
- Özkan, Ahmet Fatih. “Ekonomik Kamu Düzeni ve Ekonomik Kolluk Faaliyeti”. *Ankara Barosu Dergisi* 4, (2009): 75-94.
- Palas, Ezgi. “İdarenin Kolluk Faaliyetlerinden Doğan Sorumluluğu ve Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.
- Soyer, Emre. “Sağlık Kamu Düzeni Bağlamında Gıda Güvenliği”. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2016.
- Tezcan, Durmuş. “Çevre Suçları ile İlgili Bazı Değerlendirmeler”. *D.E.Ü. Hukuk Fak. Dön. Sermaye İşl. Yay.*, 997), 349-378.
- Uluer, Yıldırım. “Anayasa Hukukunda ve İdare Hukukunda Kamu Hizmeti”. *Anayasa Yargısı Dergisi* 15 (1998): 252-256.
- Ulusoy, Ali. *İdare Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2023.
- Yaşar, Hasan Nuri. “İdarenin Sorumluluğu Üzerine Düşünceler”. *İÜHKM*, 66, 1, (2008): 201-220.
- Yayla, Yıldızhan. *İdare Hukuku*. İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2010.

Mahkeme Kararları

- 1- D6D, E. 2002/2363, K.2003/3420, KT. 02.06.2003.
- 2- D6D, E. 1995/5023, K. 1996/2558, KT. 28.05.1996.
- 3- D6D, E. 2021/1975, K. 2021/8424, KT. 16.06.2021.
- 4- D6D, E. 2019/9373, K. 2020/7352, KT. 09.09.2020.
- 5- D6D, E. 1992/1854, K. 1993/466, KT. 15.02.1993.
- 6- D8D, E. 1987/303, K. 1988/855, KT. 14.11.1988.
- 7- D5D, E. 2015/2433, K. 2015/7857 KT. 13.10.2015.
- 8- DİDDK, E. 2013/797 K. 2015/126 KT. 28.01.2015.
- 9- D13D, E. 2024/751 K. 2024/3024 KT. 02.7.2024.
- 10- D6D, E.2021/7143, K.2023/1159, KT.26.01.2023.
- 11- İstanbul BİM 6. İDD, E. 2019/748 K. 2019/759, KT. 06.05.2019.

AIHM Kararları

- 1- Brândușe v. Romanya (Başvuru No. 6586/03, 7 Nisan 2009)
- 2- López Ostra v. İspanya (Başvuru No. 16798/90, 9 Aralık 1994)
- 3- Deés v. Macaristan (Başvuru No: 2345/06, 9 Şubat 2011)